

2009.

SPORTTÖRTÉNET
ERDŐSI ZOLTÁN

Tartalom

1. Bevezetés

2. Az ókor testkultúrája

2.1. Az első sportemlékek

2.2. Pánhellén játékok

2.3. Az olümpiai játékok története

3. A középkor testkultúrája

3.1. A középkori egyház „sportfelfogása”

3.2. Sport a középkorban

4. A modern kori sport kialakulása

4.1. A felvilágosodás korának testkultúrális reformjai

4.2. Állami szerepvállalás

4.3. A sportágak kialakulása

4.4. A modern sport útjai az első világháború után

4.5. A magyar testnevelés és sport a két világháború között

5. Az újkori olimpiai játékok története

5.1. Az olimpiai eszme újjáélesztése

5.2. Az olimpiai játékok sikertörténete

5.3. A modern kori sport megválaszolandó kérdései

6. Az olimpiai játékok legnagyobb alakjai

6.1. A legkiemelkedőbb olimpiai teljesítmények.

6.2. A legnagyobb magyar sportolók

7. Utószó

8. A közoktatási típusú sportiskolai kerettantervben szereplő ajánlott követelmények érettségi tételek formájában

Bibliográfia

1. Bevezetés

A *Sporttörténet* című fejezet megalkotásakor a munkatankönyv alkotóit két cél vezérelte.

Egyrészt a középiskolás diákok számára kívánjuk felvázolni a sportnak, mint társadalmi jelenségnek a történetét. Hogyan és miért alakult ki a sport? Az egyes történelmi korokban milyen célt szolgált, milyen igényt elégített ki? Hogyan alakultak ki, és változtak az egyes sportágak? Kik, hogyan befolyásolták, irányították ezeket a folyamatokat?

Másrészt a történelemtudomány részeként a sporttörténet arra is fényt derít, hogy milyen szerepet játszott, játszik a sport az emberiség életében. Milyen hatással volt és van a sport az egyes társadalmakra, gazdaságra, sőt akár a politikára.

Másként fogalmazva a Sporttörténet két tudományterülete:

a Sportnak a története; és a Sport helye a történelemben.

Ezt a két területet természetesen sokszor nehéz, vagy lehetetlen szétválasztani. Talán nem is mindig érdemes. Mégis azt javasoljuk a kedves olvasónak, diáknak, igyekezzen az egyes tények – személyek, évszámok, adatok – megismerését arra használni, hogy ezek okait, előzményeit, illetve okozatait, következményeit gondolja végig, vizsgálja. Ha ez megvalósul, akkor a sportra nem, mint elkülönült, kompakt jelenségre tekinthet, hanem mint a társadalom és a mindennapi életünk egyik leghasznosabb, legérdekesebb és legdinamikusabban „növekvő” tevékenységi területére.

2. Az ókor testkultúrája

Az Ókort kutató történészek közösen elfogadott álláspontja, hogy a legtöbb ókori társadalom számára ismert fogalom volt a sport. Természetesen itt meg kell jegyeznünk, hogy az egyes ókori társadalmakban igen eltérő jelentése volt. Ahogy a jelenkorban is sokféle okból, vagy célból sportol az ember, úgy az ókori emberek számára is egészen mást jelenthetett a sport. (Nem beszélve az ókori és a jelenkori motivációs tényezők különbözőségéről.)

A sporttörténészek sorra dolgozták ki elméleteiket arról, hogy milyen célból kezdtek el sportolni elődeink. Az *energiafelesleg-elmélet* szerint az Ókor emberének lehetett először szabadideje, vagyis olyan része a hétköznapijainak, amit nem kellett munkával, vagy a közösség, a család életének segítségével töltenie. A szabadidejében tehát az ókori ember különböző szórakozási formákat keresett. A szabad idő olykor szabad (felesleges) energiákkal párosult, kézenfekvő volt, hogy a szórakozás igénybe vette az emberi szervezetet.

Egy másik elmélet, a *játékelmélet* szerint az emberben – mint a legfejlettebb emlősök legtöbbjében – eleve ott rejlik a játékosság és a versengés szeretete.

Más elmélet szerint a sportnak *Szakrális, spirituális előzményei* vannak. Vagyis a kezdetleges vallási szertartásokból és az őskori-órkori hiedelemvilágokhoz tartozó tevékenységekből alakult ki a sport, mely így lassan elvesztette eredeti, hitbéli céljait.

Könnyű belátni, hogy mind a három elmélet tartalmazhat valóságot. Mondhatjuk azt is, hogy a három elmélet mindegyike igaz, azaz együttesen hatottak az ókor sportjára. Sőt, további elméletek, más tényezők is szerepet játszhattak.

Ami bizonyos, az ember a szabad idejét mindig is olyan tevékenységgel tölti, melyet szívesen végez: szórakozással. Továbbá, ha azt az anatómiai tény is elfogadjuk, hogy az egészséges ember alapvetően szívesen mozog, edzi testét, máris nem olyan meglepő, hogy már az ókorból komoly sportesemények bizonyítékait találjuk.

(Jellemző módon a *Sport* 19. századi angol szó eredeti jelentése: szórakozás, időtöltés.)

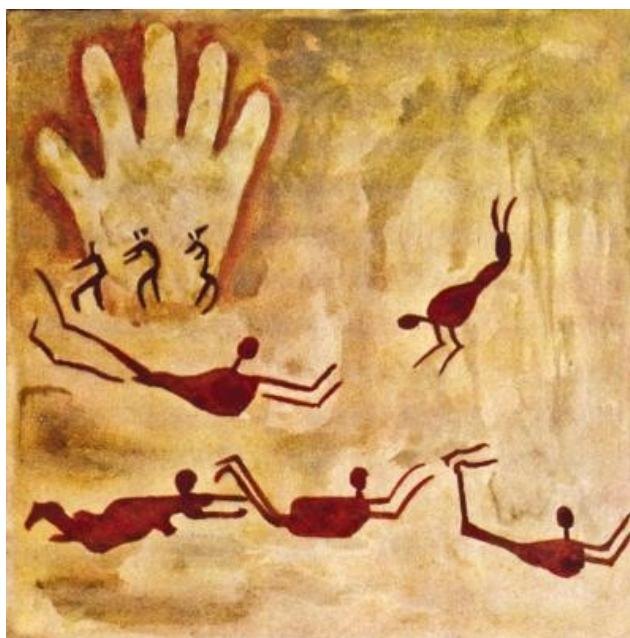
Biztosak lehetünk benne, hogy a versenyszellem akkor sem volt kisebb az atlétákban, mint ma. A különbséget a mához képest a sport szervezésében találjuk. Ez nem meglepő, hiszen ha jobban belegondolunk, az emberiség egész történelme a mindennapi élet „minél precízebb megszervezéséről” szól (város, állam, politika, technikai fejlődés, stb.).

2.1. Az első sportemlékek

I.e. 3. évezred, egyiptomi emlékek. I.e. 2. évezred, krétai bikaugrás.

Az ókori sportéletről tárgyi bizonyítékok maradtak fenn Egyiptomból, Krétáról, Kínából és természetesen Hellászból, illetve a Római Birodalomból.

Időben a legkorábbi emlékek az Ókori Egyiptomból származnak.

Az időszámításunk kezdete előtti 3. évezredből maradtak fenn vázafestmények és barlang-, illetve falrajzok olyan emberekről, akik birkóznak, úsznak, futnak, vagy a mai ökölvíváshoz hasonló módon küzdenek egymással. Írásos bizonyítékok viszont nem maradtak fenn, így a történészek sem tudnak biztosat mondani arról, hogy az emberek milyen célból sportoltak. Voltak-e esetleg versenyeik, és ha igen, azok milyen módon zajlottak?

Az i.e. 2. évezredből az ókori Hellász legismertebb szigetén, Krétán találtak a régészek sportolásra utaló tárgyi leleteket. A váza-, és edényfestményeken a *Bikaugrás* sportágot figyelhetjük meg. A tudósok szerint a sportversenyek célja az volt, hogy a bátor krétaiak szembefutottak a bikával, majd a megfelelő pillanatban elrugaszkodva a bika fején, vagy szarván

kéztámasszal átlendülve, átszaltóztak az állat felett. Azt nem tudjuk, hogy pontosan mi volt a cél. Lehet, hogy értékelték valamilyen formában a kivitelezést. Az is lehet, hogy ez egy bátorságpróba volt a fiatalok számára. Minden esetre feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a bikaugrás az első olyan tárgyi lelettel bizonyított sporttevékenység, amelyet kizárólag az élményért magáért üzhettek, és amelyhez sporteszközt (az élő bika) használtak. Amíg ugyanis előfordulhat, hogy az egyiptomiak az életükért, vagy zsákmányért úsztak, futottak, birkóztak, addig a bikaugrás már feltétlenül egy megszervezett esemény volt.

2.2. Pánhellén játékok

Iszthmoszi játékok, Püthiai játékok, Nemeai játékok, Olümpiai játékok.

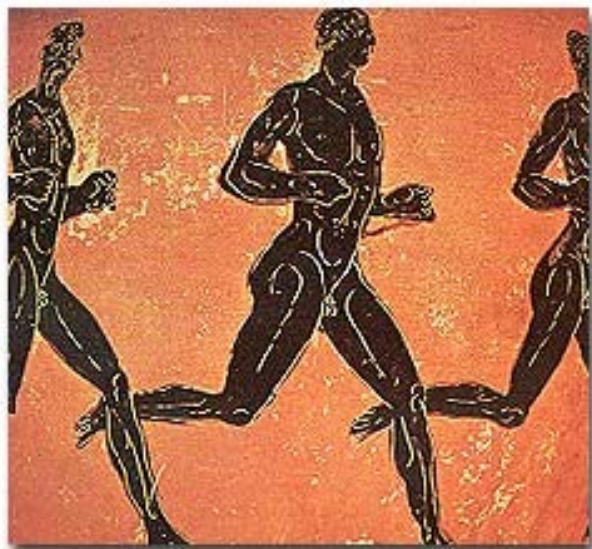
A történelemtudományra és a sporttörténetre egyaránt igaz, hogy az ókorban a görögök hagytak hátra elsőként olyan írásokat, melyek alapján a történészek pontos, megbízható képet alkothatnak az eseményekről. Mivel a történelemtudomány atyjai a görögök, ezért a sporttörténet is a legkorábbi történelmi helyszíneként az ókori Hellászból rendelkezik bőséges és hitelesnek tekinthető adattal.

Az ókori görög városállamok mindegyikében a legfontosabb összetartó erő a hit volt. A poliszok lakóit szorosan összekötötte a többisten-hitük. Ráadásul a görögök isteneiket emberi tulajdonságokkal ruházták fel. A görögök hite szerint így azoknak lehettek rossz tulajdonságaik, haraguk, hangulatváltozásuk... Célszerű tehát a kedvükben járni, kiengesztelni őket, áldozatot mutatni be nekik. Ezen gondolkodásmódból fakadóan a görögök szinte minden cselekedetét áthatotta az istenfélés, vagy legalábbis az a gondolat, hogy bármely tettük az istenek közvetlen reakcióit vonhatja maga után.

A vallási szertartások gyakoriak és nagyon sokfélék voltak. Ilyen vallási szertartás volt a rendszeresen megszervezett sportversenyek sora.

A legemléltésreméltóbbak a *Pánhellén játékok* voltak. Ismereteink szerint Hellász négy városállomában zajlottak többéves szünetekkel ún. „összhellén” sportjátékok, ahol a szabad görög férfiak mérhették össze fizikai erejüket békeidőben. Általában ugyanabban a poliszban négy év szünet után került sor a játékokra. Név szerint Iszthmosz, Püthia, Nemea és Olümpia városokban rendezték a versenyeket. A résztvevők

tehetségüket és teljesítményeiket az Olümposz hegyéről őket figyelő isteneknek ajánlották. A régészek és történészek által felkutatott leletek, illetve emlékek szerint a négy városállam egymással is versengett, hogy melyikük tud nagyobb tömeget versenyére vonzani, s így jobban az istenek kedvében járni.

Az i.e. 1. évezred első feléből még csak Olümpia helyszínéről van adat, mely a pánhellén versenyekre utal. Az évezred közepére mind a négy helyszínen zajlottak versenyek, de a kezdeti előnyt kihasználva egyértelműen Olümpia városállam nyerte meg a versengést a négy állam között, azaz itt zajlottak a legnagyobb létszámmal a versenyek.

Olyannyira, hogy hamarosan a másik három állam már nem is rendezte meg a játékokat. A pánhellén játékokból az évszázadok során kiemelkedett az Olümpiai játékok. Mára már a legtöbben csak ezekről a játékokról tudnak, mint ókori görög versenyről.

2.3. Az olümpiai játékok története

A játékok háttere, vallási alapjai. A versenyek színhelye. Sportágak, versenyszámok.

A játékok a Római Birodalom idején. Az ókori olümpiai játékok kultusza.

Az olümpiai (pánhellén) játékok célja az istenek előtti tisztelgés volt. Minden bizonnyal i.e. 776-ban rendezték az első játékokat Zeusz főisten és a többi isten tiszteletére. A helyszín a tévhittel ellentétben nem az istenek lakóhelyének vélt Olümposz hegy lábánál volt. Az egykori Olümpia városát mintegy száz kilométerre találhatjuk az isteni hegytől. A névazonosság feltételezhetően a város alapítóinak származási helyére utal.

A játékok népszerűsége fokozatosan növekedett. Egyrészt a bőséges díjazás, másrészt a vallásos légkör miatt. Egyre több görög gondolta úgy, hogy az istenek az olümpiai győztest (, majd győzteseket) veszik kegyeikbe. A legelső játékokon csak egy versenyszámot rendeztek, a stadionfutást. A mintegy 192 méter hosszú stadion nevű pályán kellett végigfutniuk a versenyzőknek. Az első helyezett lett Olümpia bajnoka. I.e. 776-ban Koroibosznak hívták ezt a férfit.

Az olümpiai játékokon kizárólag szabad, felnőtt görög férfiak vehettek részt. Az egyes versenyszámok győzteseinek szobrot emeltek, s egész életükre ingyen ellátták őket étellel és itallal, fejükre pedig olajfaág koszorú került. Mindezek mellett egész Hellász hősként tisztelte őket, az egész görögség mintaképei lettek. A további helyezettekkel viszont nem foglalkoztak! A játékok idejére szüneteltek

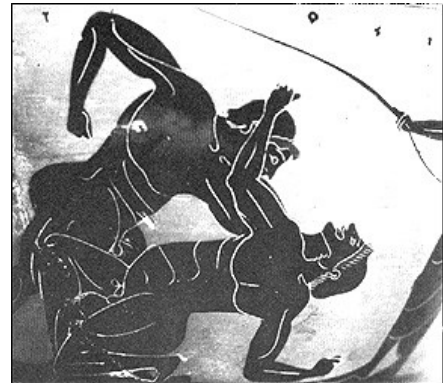

a görög városállamok közötti harcok. Legalábbis elvileg. Ezzel fejezve ki, hogy az istenek előtti tisztelgés (a sport) fontosabb, mint bármely emberi gyarlóságból indított háború. Békeidőben a sport volt a versengés és a férfiasság kifejezésének legfőbb színtere.

A növekvő érdeklődésre való tekintettel a négyévente megrendezett játékok programja folyamatosan bővült. Az első mintegy fél évszázad után újabb futószámok kerültek a programba: kettős stadionfutás, hosszútávfutás. I.e. 708-ban bonyolítottak először pentathlon versenyt, majd megjelent a birkózás és az ökölvívás. Az i.e. 6. században rendeztek már lovasversenyeket is: négyesfogatok versenye és lovaglás.

Szintén ezidő tájt jelent meg a legdurvább sport, a pankration, melynek páros küzdelmei általában az egyik fél haláláig tartottak. Az i.e. 6-5. század fordulóján változtak a nevezés feltételei, ugyanis ettől kezdve versenyt rendeztek az *ifjaknak* is, de csak a kevésbé veszélyes stadionfutás, birkózás és ökölvívás sportágakban.

A következő évszázadok során további, néha érdekesnek is tekinthető sportágak jelentek meg. Úgy mint: fegyveres futás, kettes öszvérfogatok versenye, kancák meglovaglása, kettesfogatok versenye, trombitások és kikiáltók versenye, négyes csikófogatok versenye, kettes csikófogatok versenye, csikólovaglás, ifjak pankrationja.

A különböző versenyszámok feltűnésével természetesen óhatatlanul megjelent a sportági specializálódás is. Egyes történészek szerint a nevező városállamok nemcsak, hogy a különböző sportágra a különböző alkatú, felépítésű katonáikat neveztek, de tartós békeidő esetén maguk az atléták is sokszor nem a háborúra való készülés, hanem a választott sportágukra történő felkészülés jegyében edzették testüket.

A versenyszámok közül a legnagyobb becsben a pentathlont és a stadionfutást tartották. Előbbi győztesét tekintették a legsokoldalúbb férfinak, hiszen a stadionfutás, a diszkoszvetés, a távolugrás és a gerelyhajítás számaint követően birkózással döntöttek a győztes személyéről. A stadionfutás győzteséről, bajnokáról neveztek el az adott olümpiai játékokat!

Az olümpiai játékok a századok során egyre nagyobb eseménnyé vált. A nézők – akik szintén csak férfiak lehettek, kivéve a papnőket – és a versenyzők számának növekedése a szervezésben is nagy feladatokat jelentett. A szállás, étkeztetés, a lovak, ökrök ellátása mellett, a sportágak szabályainak és a versenyszámok lebonyolításának úttörő feladatával is meg kellett birkóznia a rendezőknek. Az olümpiai játékok fénykorának tekinthető i.e. 5. században nagyjából a következőképpen alakult az ötnapos verseny:

1. nap: Eskütétel.
2. nap: Lovasversenyek, pentathlon, nehéztatlétikai számok.
3. nap: Futóversenyek, szent körmenet és a nagy áldozat Zeusz tiszteletére.
4. nap: Az ifjak versenyei és a fegyveres futás.
5. nap: A győztesek megkoszorúzása és lakomája.

Az olümpiai játékok töretlen, növekvő népszerűségnek örvendtek. A görög férfiak számára a legnagyobb büszkeség és életcél az volt, hogy hazájukat háborúban megvédhessék, vagy békeidőben az olümpia versenyek megnyerésével hozzanak dicsőséget poliszukra.

A sikertörténetnek a római idők vetettek véget. Az i.e. 2. és 1. században a Római Birodalomnak egyre nagyobb (katonai és politikai) befolyása lett az egykori poliszokra, melyek ekkor már Nagy Sándor birodalmának egyik utódállamát képezték. A hellenizmus kora nem volt nagy befolyással az olümpiai játékokra, hiszen sem kulturális, sem vallási téren nem hozott komoly változást. A római kor viszont annál inkább!

A magyarázat abban keresendő, hogy Itália kultúrája és vallása eltért a görögökétől. Ez a különbség nem a középső és alsó társadalmi rétegeknél volt jelentős, akik mindkét államban a lakosság nagy részét kitették, hanem a legfelsőbb rétegeknél és az államvezetésben, amelyeknek politikai befolyása döntő volt. A görög államokban a legvagyonosabb réteg is támogatta és látogatta a pánhellén játékokat. A művészetek mellett a sportot tartották a legnemesebb időtöltésnek. A római patríciusok számára ellenben a legfőbb élvezetek a lakomák és a gladiátorjátékok voltak. Ez a különbség azonban még nem

feltétlenül jelentette volna a pánhellén játékok végét, hiszen a római hódítások kezdetén sokszor még a római seregek katonái is részt vettek olimpiában a versenyeken. Még az i.sz. 1. században is megtúrték a császárok a sportversenyeket. Őrültk Néro császár például személyesen vett részt olimpiai játékokon, és fogataival, valamint versmondásával győzött is. Igaz, ehhez az kellett, hogy mindenki másnak megtiltotta a nevezést. Ha úgy tetszik a sport a politika eszközévé vált.

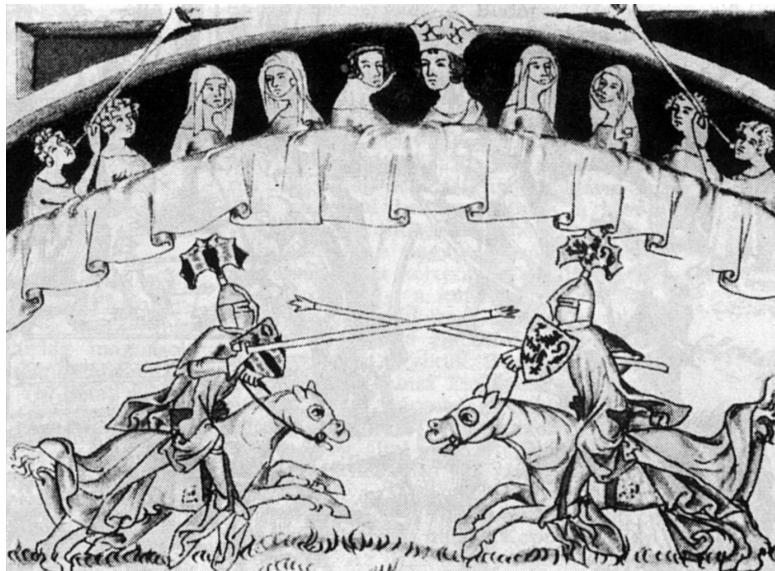
Ez a felismerés okozta a játékok hanyatlását. A császárok tudták, hogy az egységes Római Birodalmat nem oszthatja meg a vallás. Márpedig ehhez szükség van a rómainál eltérő vallások szertartásainak felszámolására. Mint vallási szertartás, a pánhellén játékok is fekete listára került. A 2. és 3. században azonban még nem tiltották be a versenyeket. Talán a görögök (akár fegyveres) ellenállásától tartottak.

A 4. század elejére azonban a birodalom kezdett meggyengülni, a császárok számára az egység egyre fontosabbá vált a külső ellenségek növekvő ereje miatt, ezért 393-ban I. Theodosius császár hivatalosan is betiltotta az olimpiai játékokat. Az évszázadok óta tartó hanyatlás majd a tiltást követő törvénytelen szertartások végére 435-ben II. Theodosius tett pontot, mikor is leromboltatta az olimpiai Zeusz templomot és a versenyek helyszíneit.

A római császárok nem érték el céljukat, a birodalom egységét. Viszont esélyt sem hagytak arra, hogy a pánhellén játékok és így a sport túléljék az ókor végét és a középkor kezdetét. Túlélje a viharos 4., 5., 6. és 7. századokat, amikor az állandó háborúk, és az újabbnál újabb barbár népek megjelenése elsöpörte a mintegy ezer évig felmérhetetlen kulturális és (sport)eszmei kincseket felhalmozó hellén világgépet.

A felvilágosodás kora újra felfedezte az ókori görög eszme nagyságát. Erre támaszkodva a 19. századi régészeti kutatások feltárták a jelenkorak a sport egykori nimbuszát. Azt a hellén eszmerendszert, mely szerint a békeidőben a leghasznosabb és az isteneknek leginkább tetsző cselekedet önmagunk edzése és a tisztességes versengés. Az olimpiai ásatások bebizonyították, hogy az emberiség egész történelmének egyik legcsodálatosabb társadalma, a görög társadalom számára a legnemesebb időtöltés a művészetek élvezete és a sport volt. Ez a hellén eszme például szolgál a ma embere számára is.

Olümpia elpusztulása és a sötétnek nevezett középkori századok azonban teljesen eltűntették ezt a sporteszmét. Több mint egy évezreden keresztül a sport teljesen mást, vagy éppen semmit sem jelentett az európai emberek számára.

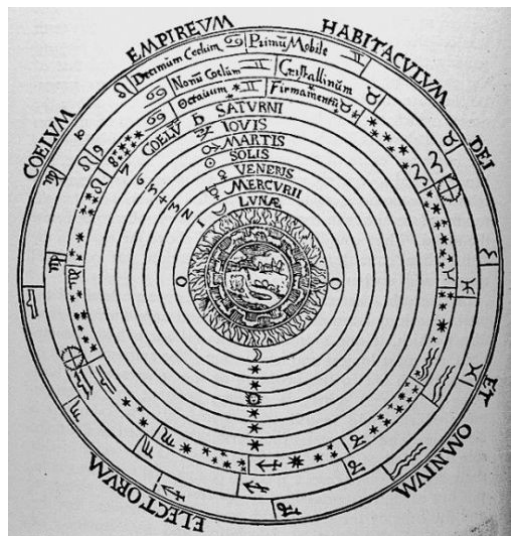

3. A középkor

testkultúrája

A középkort gyakorta illetik a sötét jelzővel. Ez lehet utalás arra, hogy az ókor legvirágzóbb századaival képest a tudományok fejlettsége, fejlődési üteme visszaesett. Lehet utalás arra is, hogy a középkori ember számára – leszámítva a szűk vezető réteget – nem az élet „nemes” élvezete volt a legfontosabb, hanem a túlélés.

A középkor első évszázadaiból szinte egyáltalán nem maradt fenn semmiféle feljegyzés testedzésről, (sport)versengésről. Az első évezred utolsó századaiban az egykori római vezető réteg vidéki birtokaira menekült. Az alsóbb rétegek az új, barbár hódító népek szolgálivá váltak. A hódító barbár népeket sem kulturális szintjük, sem életmódjuk nem ösztönözte a szabadidő sporttal történő eltöltésére. A 7-től a 9. századig még a sportnak nehezen titulálható gladiátorjátékokról sincsenek információink.

A sport újjászületését három társadalmi-politikai tényező segíthette volna. Egyrészt a középkorban évszázadról-évszázadra növekvő társadalmi és politikai befolyással rendelkező keresztény egyházak, másrészt a hatalmukat megszilárdító, a fosztogatásról a feudális rendszerre áttérő állami vezetők. Emellett esetleg a Nyugat-Európában az egyre biztonságosabb és kiszámíthatóbb életet élő népi rétegek.

3.1. A középkori egyház „sportfelfogása”

A testkultúra „háttérbe szorulása”. Higiéniai szokások. A középkori iskolák.

A cluny reform és az investitúra harcok idején, majd azt követően Európa egyik legerősebb politikai szereplője a római pápa és egyháza lett. Politikai szerepénél még hatalmasabb volt a kor társadalmát befolyásoló ereje. Az ókori kultúrának Európában az egyház volt az egyetlen átörökítője, leszámítva az arabokat, akik még a kereszties háborúkat követően is csak lassan fejtették ki kulturális hatásukat az európai társadalomra. Egyértelműnek és kézenfekvőnek tűnt, hogy a nevelés legfőbb irányítója is a keresztény papság lesz. A középkori államvezetők nem ismerték fel, hogy a fiatalok nevelése az állami fejlődés alapja, vagy talán féltek, hogy a „túlnevelt” társadalom irányítása nehezebb lenne. Nemcsak, hogy nem törekedtek a nevelés és oktatás államosítására, de sokszor üdvözölték az egyház ezirányú tevékenységét. A legtöbb nyugat-európai államfőt is az egyház képviselői nevelték (sokszor mély vallásossággal), így meg voltak győződve arról, hogy az egyház nevelési-oktatási programja kifogástalan.

Tény, hogy a középkor legnagyobb gondolkodói, tudósai szinte kivétel nélkül az egyházi pályáról indultak. Ez azonban azt vonta maga után, hogy a középkori nevelés a középkori katolikus egyház világfelfogását tükrözte. Ez a világfelfogás viszont szöges ellentétben állt mindennel, ami a sportot és a testkultúrát ideológiailag megalapozza.

A sport- és testkultúra alapja az ókorban az volt, hogy az emberi egészség és a testi tökéletességre való törekvés az életünk célja – amint azt a jelenkor legtöbb kultúrájában is gondoljuk. A középkori egyházi felfogás szerint viszont ennek éppen az ellenkezője az élet célja. Meg kell szabadulnunk attól a csalfa hiúságtól, hogy az emberi test fontos lenne, hiszen csak az fontos, hogy Istennek tetsző módon éljünk és gondolkodjunk. Mivel a földi életet az örök paradicsomi élet követi, ahova testünket nem, vagy nem földi formájában visszük magunkkal, ezért annak edzése, vagy óvása minden bizonnyal Isten szemében felesleges, bűnös hiú cselekedet.

Ez a világfelfogás tükröződött a középkor valamennyi egyházi intézményében. Az alsóbb falusi néprétegek Európa-szerte a papság „eszmei irányításával” éltek mindennapjaikat, így a fenti világfelfogás szerint folytatott életmód vált elfogadottá.

Az emberek nem törődtek az egészségükkel. A betegség és a halál is az élet része – tartották. Az embernek nem az a dolga, hogy ezeket elkerülje, vagy elodázza, hanem az, hogy viselje Isten akaratát.

Nemcsak a test edzése és aktív karbantartása volt ismeretlen fogalom a középkori ember számára, de még a higiénia is. Saját maguk, környezetük, sőt ételeik tisztítását is felesleges dolognak tartották. A víz hasznossága, akár mint „szórakoztató eszköz”, akár mint „higiéniai eszköz”, még a 16-17. században is ismeretlen volt. Sőt, sokszor „ellenségnek” tekintették.

Nem véletlen, hogy a középkorban az emberek várható élettartama jelentősen

visszaesett az ókori poliszok lakóihoz képest. Emellett – ami könyvünk témáját szorosabban érinti – nem létezett szervezett sport.

A középkori iskolákban, akár a kolostoriakban, akár a világiakban – melyekben nagyrészt papok tanítottak – szintén nem kapott szerepet a testmozgás. A tanárok nemhogy nem edzették a gyerekek testét, épp ellenkezőleg azt tanították, hogy az bűnös dolog.

A sport átörökítését és/vagy újjászületését ezért nem a középkori egyház intézményénél kell keresnünk.

3.2. Sport a középkorban

Lovagi tornák. Népi játékok. Az olimpiai eszme átörökítése.

A tudatos, aktív testmozgásnak egészen más, igen kisméretű szinterei voltak. Az egyiket a lovagi életformához, a másikat a népi szórakozáshoz köthetjük.

A 13. század elejétől beszélhetünk lovagkorról Nyugat-európában. Ennek lényege, az a kép, mely szerint az igazi ember (férfi) bátor, hősies, romantikus, a művészetekben jártas. Lovag. Márpedig egy lovagnak edzenie kell magát, hogy szükségben, háborúban helyt álljon. Ezeknek a békeidőbeli edzéseknél szervezett formája lehetett a vadászat és a lovagi torna.

A lovagkort megelőzően csak Nagy Károlyról maradtak feljegyzések, kiemelve úszó- és lovastudását. Ezeket rendszeres gyakorlással tökéletesítette.

Mindkét szórakozásról elmondható, hogy csak a legfelsőbb rétegek „sportolási” lehetőségei voltak. Már amennyiben ezeket egyáltalán sportolásnak tekintjük, a szó mai értelmében.

A szegényebb társadalmi réteg számára ezek az események természetesen nem voltak elérhetőek – legfeljebb passzív szemlélőként. Számukra a versengés, szórakoztató időtöltés a

A középkor utolsó századaiban a vagyonosabb társadalmi rétegekhez tartozó lovagok legkedveltebb szabadidő-eltöltéseivé a lovagi tornák váltak. A várak urai rendszeresen szerveztek megmérettetést a versenyzők számára, akik sok esetben országokat utaztak át, hogy részt vehessenek egy-egy híresebb eseményen.

Ezen kívül aktív időtöltésnek tekinthetjük a szervezett vadászatokat, melyeknek szintén több fajtája létezhetett.

népi játékokban merült ki. Ezek közül fennmaradtak egyes motívumok, melyek a vidéki parasztság játékaik lehetnek. Általában a mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódó ünnepek idején adták elő műsoraikat a parasztcsaládok. Ezen ünnepi alkalmakkor nyílt lehetőség mulatozásra és játékokra. Ma a gyerekjátékok (például „Adj, király katonát”; fogócska stb.) őrzik ezen játékok emlékeit. Ezekben az eseményekben nagyjából ki is merül a sötét középkor sportja.

A középkori sport szomorú képét árnyalja egy fontos tényező. A 14. századtól kezdődően Európa szerte egyre több feljegyzést találunk, mely a test nevelését (is) fontosnak tartja. A 15. század végétől már Magyarországon is tudós emberek értekeztek az ókori sport fontosságáról, és ennek esetleges megújításáról. Elsősorban az olümpiai játékokról tesznek említést. Ebből kifolyólag feltételezhetjük, hogy a poliszok sportöröksége nem volt hiábavaló, és ha évszázadokig feledésbe is merültek, nem tűntek el nyomtalanul.

Az olimpiai gondolat első magyarországi írásos nyoma Sárospatakra vezet. Szalkai László, a későbbi esztergomi érsek, az 1489-ben írt latin nyelvű feljegyzései arra utalnak, hogy az Olymposz hegyének oldalában egykor rendezett versenyjátékok mély benyomást tettek a fiatal diákra. Ettől kezdve egyre több pedagógus, orvos, történész, költő, író és politikus törekvéseiben jelentkezett – többek között Balassi Bálint, Zrínyi Miklós – a harmonikus fizikai és szellemi nevelés fejlesztésének, valamint az olimpiai játékok felújításának gondolata.

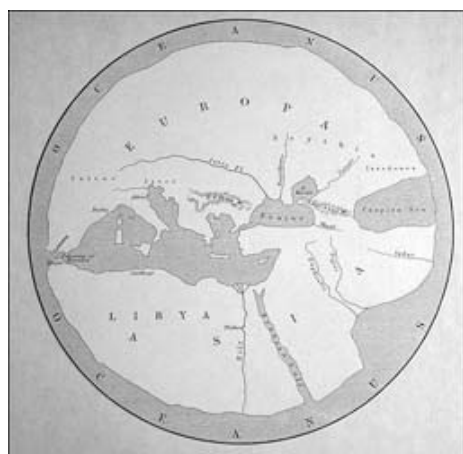
4. A modern kori kialakulása

sport

A testkultúra második fénykora a felvilágosodás idején kezdődött. A 16. századtól kezdődően egyre több tudós, gondolkodó hívta fel a figyelmet Európa-szerte arra a tényre, hogy az emberi testet óvni érdemes. A felsőbb társadalmi rétegektől kiinduló új világnézet szerint, akár van túlvilági élet, akár nincs, az evilági életet a lehető legjobb „minőségben” kell megélnünk. Ehhez a gondolatváltáshoz történelmileg szükséges volt a katolikus egyház meggyengülésére is. Az egyház továbbra is bűnnek tartotta a földi élet túlértékelését, ezért a felvilágosodás korának eljövételéhez arra volt szükség, hogy az emberek bizalma megrendüljön a pápaság tévedhetetlenségének tekintetében.

Bár az egyház elvilágiasodása, túlzott politikai szerepvállalása a középkor szinte minden századában újra és újra elbizonytalanította a híveket, arra a széles népi tömegek nem

is gondoltak, hogy amit a papok mondanak, nem feltétlenül igaz. Ezek a népi rétegek ugyanis az életüket érintő fontos kérdésekre mindig a papságtól kapták

meg a választ. Élet és halál kérdései, a betegségek elviselése, a túlvilág reménye, a földi élet értelme, a föld és a világ formája? A 15-16. század fordulóján azonban bebizonyosodott, hogy az egyház sem tévedhetetlen, hiszen, ha az egyház még a Föld formáját is tévesen, laposnak tartotta, akkor lehetséges, hogy más kérdésben is tévedett. Lehetséges-e, hogy a betegségeket nem egy isten büntetéseként kell felfogni; lehetséges-e, hogy a túlvilág nem mindenki

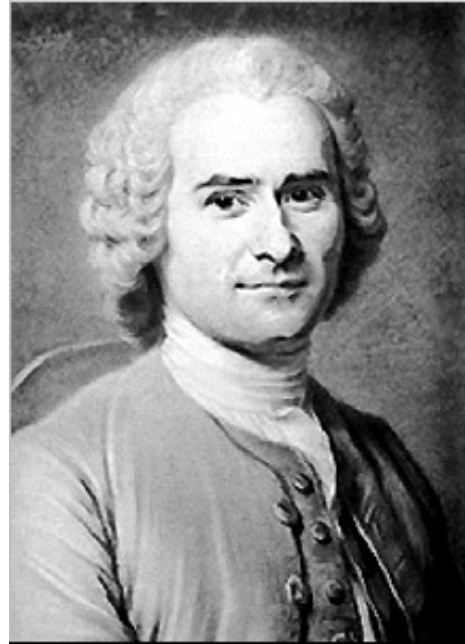
számára elérhető; lehetséges-e, hogy a földi életnek nem a túlvilágra való készülés az egyetlen értelme?! Ha mindez lehetséges, nem lenne érdemes óvni földi életünket, testünket és egészségünket?!

4.1. A felvilágosodás korának testkultúrális reformjai

Az egészség értékévé válása. A higiéniai szokások változása.

A testmozgás egészségügyi hatásainak kihangsúlyozása.

A fentieket alapul véve elsőként a kor tudósai, gondolkodói, értelmiségei kezdték el az ember testi egészségét értéknek tekinteni. Ha úgy tetszik először a természettudomány, majd a társadalomtudomány képviselői alakították ezt a világgépet. Olyan filozófus óriások, mint például *J. J. Rousseau* állították, hogy ha van is túlvilági élet, az biztosan nem rontja az ember mennyországba jutásának „esélyeit”, ha földi élete során óvja környezete egészségét, igyekszik megelőzni a betegségeket, vagy éppen testmozgással edzi szervezetét. Még egyszerűbben fogalmazva: a társadalom számára fontos értékek közé kell emelni az emberi egészség fogalmát.

Ez a folyamat Nyugat-európából indulva, a 16. századtól a 20. század közepéig tartott. Közel négy évszázad kellett, míg Európa minden államában a társadalom összes rétegében általánosan elfogadott alaptörvénné vált, hogy a higiénia, a testmozgás és az orvostudomány szerepe elengedhetetlen az ember egészségének megőrzésében, azaz az egészség a legfontosabb értékünk.

Az egészség tehát fontossá vált. Az ókor tudományos emlékei viszont a felvilágosodás tudósai számára nem voltak elérhetőek, így azokat újra fel kellett fedezni. A 17. századtól újjá kellett születnie az orvostudománynak. Olyan ma már evidensnek tűnő dolgokat kellett bizonyítani, hogy a tiszta öltözék, tiszta étel, tiszta víz csökkenti a megbetegedések terjedésének esélyeit, vagy például, hogy a mosakodás, kézmosás szintén segítheti az egészség megőrzését. Újra kellett értelmezni a higiénia fogalmát.

Tankönyvünk témájának tekintetében a fentieknél még fontosabb, hogy az újjászülető orvostudomány kezdte felfedezni a testmozgás szerepét is. A kor köztisztelőben álló tudósai állították, hogy a mértékkel üzött testedzés, az eddigi tévhittel ellentétben, nemhogy nem káros, de még hasznos is lehet. W. K. Hufeland 1798-ban megjelent *Az ember' élete meg-*

hosszabbításának mestersége című munkájában már heti rendszerességgel ajánlja a testmozgást az egészségüket megőrizni igyekvőknek.

Mindezek a gondolatok nemcsak üres frázisok voltak. Ezt a kor élénkülő sportélete jelzi. A tudósok „jótanácsait” megfogadták, egyrészt a felvilágosult gondolkodók, akik az állam feladatai közé sorolták immár az egészségmegőrzést; másrészt a gazdag nagyurak, akiknek családjaik aktív sportéletbe kezdtek; harmadrészt a városi előljárók, akik – szó szerint – teret engedtek a városi lakosság sportjátékainak. A továbbiakban ezeket a gyakorlati megvalósulásokat vesszük sorra.

4.2. Állami szerepvállalás

A nemzeti hadseregek szerepe. Iskolák állami kézbe kerülése. Állami egészségügy.

A 18. században szinte valamennyi európai államban a politikai vezetésből kiszorultak az egyház képviselői. Helyüket felvilágosult gondolkodók, tanácsadók vették át. Sőt, sok esetben maguk az államfők is modern gondolkodók voltak – vagy legalábbis annak tekintették magukat. A változás legfőbb eleme az állami szerepvállalás kibővülése lett. Az államfők ezek után nem csak az ország gazdasági és katonai ügyeit tekintették kormányzásuk céljának, hanem az egész társadalmat érintő kérdéseket, mint például a berendezkedés védelme, az oktatás, vagy az egészségügy.

Létrejötték a tisztán nemzeti hadseregek, melyeknek a korábbiakkal ellentétben, nem az uralkodó katonai céljainak megvalósítása volt a feladatuk, hanem a nemzet védelme. Immár nem a katonai képesség volt a legfontosabb, hanem a hazafiság.

A szükséges kondicionális képességeket az állandó hadsereg kiképzéseiben kellett megszerezni. Ezek a háborúk közötti idő hadseregek képzései váltak a 18-19. századi sport legfőbb színterévé. A nemzeti hadsereg tagjait egyaránt fel kellett készíteni az estleges háborúkra szellemileg és testileg. Ki kellett dolgozni az egységes testi képzést. Ennek alapját azok az ismert testmozgások jelentették, melyek a későbbi sportok alapjaivá is váltak. Egy jó katonának, tudnia kellett lovagolni, úszni, különböző fegyverekkel bánni, közelharcok elemeit alkalmazni. Mindezeket rendszeres testedzéssel és gyakorlással érték el, vagyis katonai jellegű sportedzések sorát végezték. Gyakorta az egyes kiképzési fázisokat versenyekkel zárták le.

Nem véletlen tehát, hogy a modern kori sport első hivatalos versenyei katonai versenyek voltak.

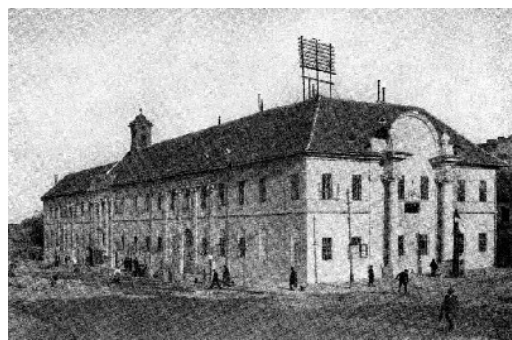
A felvilágosult állam két további intézményében is teret engedett a sportnak. Az első az oktatás volt. Az abszolút államok a saját hatáskörükbe vonták az oktatást. A nevelő papokat diplomás tanárok váltották, és a tankönyveket is a kor legmodernebb tudományos munkái alapján írták újra. A tanrendbe egyre több helyütt, és egyre nagyobb arányban került be a test nevelése. Bár még a 19. század közepén is a legtöbb ország elemi iskoláiban heti egy tornaóra, vagy napi öt perc mozgásgyakorlat volt, maga a szándék, hogy a fiatalok testi nevelését szervezett keretek között folytassák, megjelent.

A 19. század vége jelentette a fordulópontot. Nyugat-Európa valamennyi államában az ipari forradalom negatív egészségügyi hatásainak kiküszöbölésére bevezették a kötelező testnevelés-oktatást. Már ekkor a legtöbb helyütt heti három órában. Később ez sokszor a napi testnevelést jelentette. Érdeemes kiemelni, hogy az iskolai testnevelésnek az idő előrehaladtával egyre kisebb lett a katonai előképzés jellege. Egyre inkább az egészségmegőrzés vált a céljává. Mindezt a tanórák jellege is tükrözte.

Ezzel a
törekvéssel

egybecseng, sőt előzménynek is tekinthető, az állami egészségügy megerősödése. A 19. századi nemzetállamok feladatuknak tekintették az állami egészségpolitika kidolgozását. Megalkották a társadalombiztosítást, állami kórházakat hoztak létre, és tartottak fent. Nem mellékesen az állami szerepvállalás miatt a népi rétegek körében is egyre nagyobb tiszteletnek örvendtek az orvosok. Amíg a 17. században még sarlatánnak, vagy csalónak nevezték az orvoslással foglalkozó embereket, addig a 19. században a szakképzett falusi orvosnak már legalább akkora tekintélye volt, mint a papnak. Márpedig az orvosok támogatták a testmozgást. A különböző légzőszervi, vagy szívpanaszokra már ezekben az időkben is a tiszta levegőt, a fürdöket és a könnyed sportolást ajánlották (úgy, mint túrázás, síelés, korcsolyázás, úszás, lovaglás, vadászat stb.).

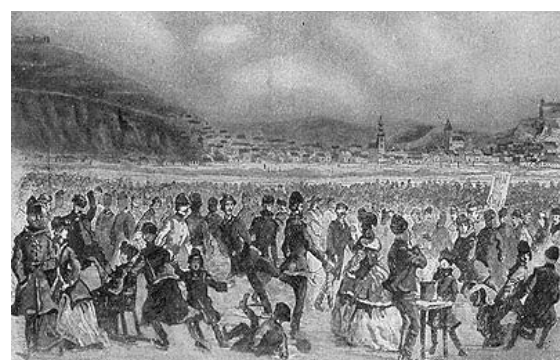
4.3. A sportágak kialakulása

Az első sportvállalkozások és rekordok. Egyletek, egyesületek alakulása. Nemzeti és nemzetközi szövetségek létrejötte. Az első hivatalos nemzetközi versenyek.

Az állami szerepvállalás mellett a sportágak kialakulása terén is a 18-19. századok jelentették a modern sport gyerekkorát. Társadalomtörténeti szempontból jól elkülöníthetők a gazdagabb társadalmi rétegek sportjai és a szegényebb városi munkás, vagy vidéki népi rétegek sportjai. Előbbiekre a költséges egyéni, utóbbiakra az anyagilag elérhető csapatsportok a jellemzők.

Az egyéni és a csapatsportoknak is jól elkülöníthető gyökerei vannak. Ami közös kialakulásukban, az a kor. A felvilágosult államok kora, mely immár ideológiailag – és szerencsésebb esetben anyagilag is – támogatta a testmozgást, nem pedig ellehetetlenítette, vagy „lesajnálta”, mint néhány évszázaddal korábban.

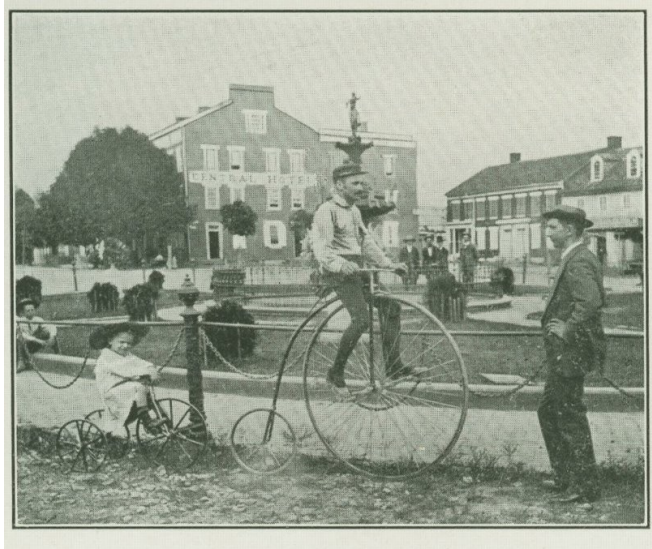
A nem labdás egyéni sportágak szinte kivétel nélkül katonai eredetűek voltak, és a rekordállítások útján terjedtek. A katonai eredet azt jelenti, hogy olyan testmozgásból alakult ki, melyet először a nemzeti hadseregeknél alkalmaztak kiképzési céllal. Ilyen volt az úszás, a lovaglás, a lövészet, az ökölvívás, de a

korcsolyázás, sőt még az evezés is. Ezeket a kiképzések során már a 19. század elején alkalmazták, majd a század közepén civilek is elsajátították és gyakorolták. S mivel a versengés az egyik legősibb emberi tulajdonság, hát rekordokat állítottak fel. Számon tartották a legtöbbet korcsolyázó, vagy úszó ember rekordját, vagy éppen azét, aki a leggyorsabban evezte át valamelyik európai tavat. Magyarországon *Székrenyessy Kálmán* volt a leghíresebb rekorder, aki elsőként úszta át a Balatont. (Egyes állítások szerint az árvízi hajós, *Wesselényi Miklós* már előtte megtette ezt.)

Magyarországra az első sportokat azok a befolyásos politikusok hozták be, akik tanulmányaik révén bejárták Európát. Széchenyi Istvánnak és Wesselényi Miklósnak köszönhető a magyar ökölvívás, a lovassport, az evezősport és az úszósport megalapozása.

Szintén a költségesebb sportok közé sorolandó, ám már nem katonai eredetű, a technikai eszközök általi sportok sora. A kerékpár őse a velocipéd, mely eleinte inkább mulatságos kelléknek, semmint sporteszköznek tűnt, mégis a század végére komoly sportversenyek eszközévé vált. Az 1880-as években az újságok még az érdekesség rovatokban közölték a hír, hogy egy körmendi férfi kétkerekűjén látogatta meg Kossuth Lajost Torinóban. Pár évvel később viszont már komoly sportként ismerte mindenki a kerékpározást.

A rekordhajhászás terméke volt a repülő megalkotása is. Számtalan ország, számtalan vagyonos kutatója próbálkozott a repülés tudományát az ember számára elérhetővé tenni, mígnem 1903-ban a Wright-fivéreknek sikerült megalkotni az első repülő gépet.

Ezek azok az egyéni sportok, melyeknek kezdetben nem szerveztek versenyeket, megmérettetéseket. Egymástól elszigetelten születtek teljesítmények, rekordok. Az európai hírlapokban szinte egymásnak üzengetve igyekeztek a sportolók túlszárnyalni egymást.

A másik nagy csoportja a kezdetleges sportvállalkozásoknak a labdajátékok voltak. Akár egyéni, akár csapatsportról beszélünk, két közös pont van a labdás sportokban. Az egyik, hogy egyedül nem üzhető, ezáltal szervezettséget igényel, s nagyobb tömeget mozgat meg. A másik a közös eredet, a calcio.

A calcio egy középkori itáliai népi játék, melyet a zsúfolt belvárosokban játszottak a szegényebb városiak. A játék lényege a labdatartás volt. Az egyre nagyobb tömeg elől

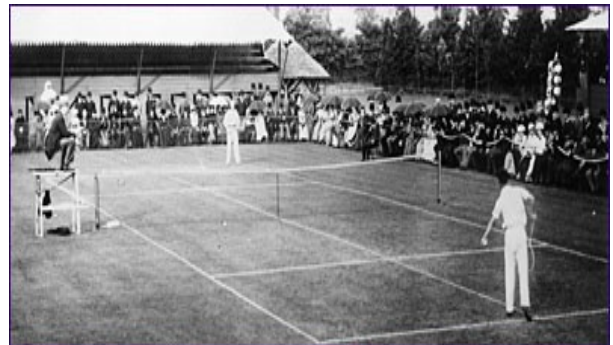

menekülve, minél tovább birtokolja a játékos, vagy csapata az alkalmi bőr, (vagy rongy-) labdát. Ezen egyszerű játék a 17. században már olyan tömegeket vonzott, nemcsak az itáliai városok köztérsére, hogy az egyre szűkebb utcákon sokszor halálos balesetek történtek. Az ipari fejlődés, és a várostervezés megkövetelte a barbár és

veszélyes játék száműzését az utcákról. Két út állt tehát a „sportolók” előtt, vagy a városon kívül, nagy pályákon játszanak, vagy a városban alkotnak termeket, ahol viszont csak kisebb létszámban sportolhattak. Mindkettő megoldás a szabályok kidolgozását igényelte. Amíg a nagy pályákon nagy tömeg, alacsony költségekkel sportolhat, addig a kis termekben csak az „jut labdához”, aki meg tudja fizetni ezt a kiváltságot.

A szegényebb rétegek tehát a csapatsportok sorát kezdték kidolgozni. Angliában a labdarúgás és a rögbi, Németországban a még olcsóbb kézilabdázás, a Monarchia tengerpartjain pedig a vízilabdázás jelentette a szegényebb rétegek sportjait.

A tehetősebb sportolni vágyók az egyéni, vagy páros labdajátékok szabályait kezdték megalkotni. Franciaországban labdaházakban, Angliában füves pályán kezdték el a tenisz üzését.

Akárhogy is választottak, a legfőbb, hogy egyre többen töltötték szabadidejüket sportolással. A századforduló közeledtével egyre nagyobb volt az igény a nemzeti és nemzetközi versenyek, megmérettetések sorára is.

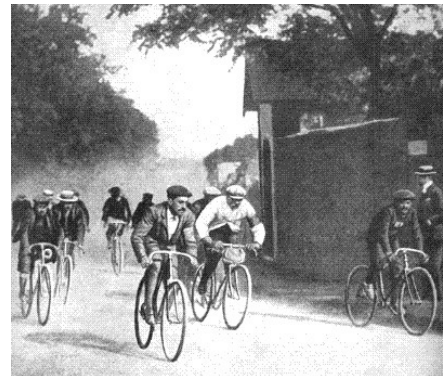
A szervezettség hamar igénygé vált, s ezt az igényt nem is halogatták kielégíteni. Az 1850-es évektől kezdődően Angliában, Franciaországban és Németországban sorra alakulnak

tenisz klubok, korcsolya egyesületek, lovas egyesületek, úszó és evezőklubok és még hosszasan sorolhatnánk. A sportolók felismerték, hogy a folyamatos fejlődés érdekében maguknak kell szerveződniük. Felismerték, hogy a színvonalas klubok alapítása, vagy tagsága önmagában egy társadalmi presztízst jelenthet. Főként olyan úri sportok esetében, mint például az igencsak költséges tenisz, vagy a kerékpársport.

A csapatsportok esetében sok alkalommal nem is a játékosok hozták létre az első szervezeteket, hanem azok a mecénások, akik üzletet láttak a tömegsportban. Tömegsport abban az értelemben, hogy egy labdarúgó mérkőzést Angliában már az 1860-as évek végén ezres tömegek tekintettek meg. Pedig akkor még a szabályok sem voltak teljesen letisztázva.

Ahogy létrejöttek az egyesületek, nem volt akadálya a nemzeti versenyek szervezésének sem. A csapatok mérkőzésekre hívták ki egymást, az egyéni sportolóknak tömegversenyeket rendeztek. Csak példaképpen említünk néhányat: Angliában 1871-ben megrendezik az első kupa küzdelmet (FA CUP); 1903-ban Franciaországban az első kerékpáros körversenyre kerül sor (Tour de France); hogy magyar eseményt is említsünk, az 1880-as években rendszeresen hirdették meg a Bécs-Budapest úszó- és Balatonátúszó versenyeket.

Az egyesületek, klubok, egyesületek létrejöttét követték a nemzeti sportági szövetségek is, mint például az említett angol Labdarúgó Szövetség (FA). Az európai lakosság egészéhez képest azonban még mindig igen kis létszámban sportoltak rendszeresen. A legtöbb országban a sportolókra, mint valami csodabogarakra tekintettek, akik nem tudják magukat a kor szellemének megfelelő módon lekötni (kaszinó, színház, művészetek stb.) Ennek az alacsony aránynak viszont meglepő módon volt egy előnye is. Mivel kevesen sportoltak, és a sportolók

jelentős része az úri osztályból került ki, a sportolók nagy része Európa-szerte ismerte egymást. Ez által igen gyorsan, és gördülékenyen folytak a nemzetközi szervezések. Nagyon sok sportágban (ilyen volt például az úszás is) jöttek létre úgy a nemzetközi szervezetek, hogy az alapító tagok jelentős részének hazájában még nem is volt sportági szövetség. A sport térnyerését az európai értelmiség megjósolta, megérezte és ez által fel is gyorsította. Érdekes, de ha belegondolunk a fentiek alapján egyáltalán nem meglepő, hogy a mai napig a legjelentősebb sporttal foglalkozó civil szervezet, olyan férfiak által jött létre, akik tucatnyi országból gyűltek össze, és személy szerint nem is sportoltak aktívan.

Ez a szervezet pedig nem más, mint a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB, IOC).

A NOB, melynek alapítói – köztük a magyar Kemény Ferencsel – 1894-ben a párizsi Sorbonne egyetemen azt a célt tűzték ki, hogy felújítják az ókori olümpiai játékokat, Európa szerte pozitív visszajelzéseket kap. Minden civilizált államban támogatják és segítik a sportot és az olimpiai eszmét, vagyis azt az eszmét, mely szerint a világ népeinek békében kell élniük. A versengést, a megmérettetést nem a fegyverekre, hanem a tisztességesen felkészült atlétáknak a pontosan szabályozott versenyeken nyújtott teljesítményeire kell bízni.

Bár az idő nagyszerűen illik a nemzeti és nemzetközi sportági szövetségek létrejöttéhez, a NOB megalapítását nem a sportágak kialakulása és népszerűsödése idézte elő.

Az indok sokkal prózaibb. A 19. század utolsó évtizedeiben ásatások folytak Görögországban, az egykori Olümpia helyszínén. A napvilágra került leletek alapján a történészek számára nyilvánvalóvá vált, hogy a pánhellén játékok sokkal nagyobb

jelentőségű események voltak, mint azt valaha is gondolták. A római kor pusztításai és a középkori „sportellenesség” nem tüntette el az olimpiai eszmét, de mindenesetre beárnyalta. A 19. századi történészek tudtak ugyan a pánhellén játékokról, hiszen maradtak fenn írásos emlékek, de azok jelentőségét nem tartották többre, mint egy időnkénti vallásos szertartás kiegészítő motívumát. Az olümpiai ásatások grandiozitása, az előkerült szobrok, feltárt versenypályák és infrastruktúra méretei azonban rádöbentették a kutatókat, hogy itt sokkal többről van szó. Az olümpiai játékok a görög élet csúcspontjai voltak. Hogy egy évezreden át,

megszakítás nélkül, rendszeresen összegyűltek Hellász legnagyobb férfijai, hogy leróják tiszteletüket isteneik előtt és összemérjék tudásukat egy szent helyen, egy szent eszközzel, a sporttal.

A felismerést tettek követték. Az ásatásokat figyelemmel követő francia történész, báró Pierre de Coubertin elhatározta, hogy megújítja az olimpiai játékokat, amely nemcsak a görög világ, hanem immár az egész Föld népességének legnagyobb és legnemesebb (sport)eseménye lesz.

Az 1894-es alapításkor el is határozták a tagok, hogy 1896-ban Athénban megrendezik az újkor első olimpiai játékát. Törekvésük arra irányult, hogy minél több sportág, minél több képviselője tudomást szerezzen az eseményről és eljusson a görög fővárosba.

A kezdeményezés óriási lökést adott az európai, amerikai és ausztrál sportnak is. A legtöbb sportági szövetség (nemzeti és nemzetközi egyaránt) üdvözölte az ötletet, és biztosította a NOB-ot támogatásáról. Azok a szövetségek, melyek saját prioritásaikat féltették, jót tettek az egyetemes sport ügyével, hiszen konkurenciával találkoztak, így a sportszervezés felgyorsult és lassan külön diplomáciai tudománnyá nőtte ki magát.

Egyes sportágak szakszövetségei vagy a kezdetekkor, vagy később időszakosan elhatárolódtak a nemzetközi olimpiai mozgalomtól. Más sportágakat maga a NOB nem tartott, vagy nem tart érdemesnek felvételre az olimpiai játékok programjába. Sok országban a sportági specialitások miatt az olimpiai mozgalom háttérbe szorul. Mégis a sporttörténet jelenkorának megismeréséhez az olimpiai mozgalom történetének megismerésén át vezet az út. Mivel Magyarország a kezdetektől az egyik legnagyobb támogatója a mozgalomnak, és mivel hazánk sportját abszolút az olimpizmus jellemzi, tankönyvünkben döntő szerepet szánunk a mozgalom történetének bemutatására. Hangsúlyozva, hogy ez csak az egyik lehetséges megközelítési módja a sporttörténetnek. Igyekszünk minél többször utalni arra, hogy az olimpizmuson kívül is van sport. Ugyanakkor az olimpiai mozgalom működési mechanizmusa és hatása a társadalomra hitelesen mutatja meg a világ sportjának működési mechanizmusát és a társadalmakra gyakorolt hatását. Tankönyvünkben nem azért nem térünk ki részletesen a világszerte népszerű, de nem olimpiai sportágak történetére (például amerikai futball, forma-1 és egyéb technikai sportok, extrém sportok), mert nem tartjuk azokat fontosnak, hanem azért, mert a társadalom, gazdaság, sport összefüggésben a sport bármely

szegmensét azonos értékkel és értelemben használhatnánk. Magyarországon tehát jelenleg még az olimpiai sportágak a legnépszerűbbek. Kérdés, hogy meddig!

Az újkori olimpiák történetét megelőzően azonban még kitérünk a sport politikai vonatkozásaira egészen a második világháborúig.

4.4. A modern sport útjai az első világháború után

Az európai sportélet alakulása. Az európai diktatúrák sportképe.

Az olimpiai mozgalom véglegesen sikerpályájára állította a versenysportot. Azon számítások is beváltak, melyek szerint a szervezett és látványos versenysport vonzza maga után a szabadidő- és tömegsport növekedését. Így elmondhatjuk, hogy az első világháborút követően a rekreáció, és az élsport is elindult azon az úton, melyet ma is fut. A sportolók száma folyamatosan növekedett, a teljesítmények, rekordok egyre fejlődtek. A nézők és a gazdasági haszonélvezők száma is egyre gyarapodott. Még az amatőr-profí kérdés is hasonló dilemmákat rejt magában manapság, mint egy évszázaddal ezelőtt. Ami miatt mégis külön kell tárgyalnunk a két világháború közötti időszakot, az a politika szerepe.

Az első világháborút követő időszak volt az első, amikor nem a sportnak volt szüksége a politikára, hanem a politikának a sportra. Ma már ezen sajnos fenn sem akadnak a sportban járatos személyek. Akkor viszont ez precedens értékű folyamat volt.

A világháború vesztes államainak hadsereg-létszámát maximalizálták a békediktátumok során. A háborút elveszítő országok nem sorozhattak, nem képezhettek újoncokat, csak olyan minimális számban, amit a győztesek engedélyeztek számukra. A vesztes országok ebbe nem kívántak beletörődni. Attól tartottak – jogosan? –, hogy a minimális védelmi erő hiányában egy esetleges külső támadás esetén nem lennének képesek megvédeni határaikat a betolakodóktól.

A megoldást a sportban, illetve a testnevelésben keresték az állami vezetők. Ha nem lehet katonai kiképzés, akkor kell helyette olyan testi nevelési program, mely pótolja azt. A háború vesztes országaiban ugrásszerűen megnőtt a közoktatás testnevelés-programjának anyagi és szakmai támogatása.

Magyarországon például az 1920-as évek közepétől szervezett cserkész- és leventemozgalom indult, mely során a fiatalok különböző rendgyakorlatokkal

ismerkedtek meg, fegyelmet és engedelmisséget tanultak, és edzheték magukat. Mindezt szigorúan nem katonai célzattal. Hasonló sport- és szabadidős körök, mozgalmak születtek Németországban és a Szovjetunióban is. Amíg a 19. században a katonai kiképzés egyik eszköze volt a sport, az első világháborút követően a katonai kiképzést immár helyettesíteni voltak kénytelenek a sporttal. Nem szabad kizárólag ennek a folyamatnak eredményeként

tekinteni, de mégiscsak érdekes tény, hogy a legsikeresebbek közé sorolhatjuk a magyar küldöttség 1932-es és 1936-os olimpiai szereplését is.

A sport mögé rejtett katonai előképzés idővel nemcsak a háború vesztes országaira vált jellemzővé. Az eredményeket látva ugyanis valamennyi nemzet, gazdasági helyzetüktől, nagyhatalmi pozíciójuktól függetlenül, alkalmazta a testnevelést és sportot erre a célra (is). Ez ugyan nem az a cél, mely mondjuk az olimpiai eszmével egybecseng, vitathatatlan, hogy az egyetemes sport fejlődésének óriási lökést adott. Ellentétben a századfordulós képpel, mikor még megmosolyogták az atlétákat, nem egészen egy emberöltővel később szinte társadalmi követelmény lett, hogy valaki sportoljon.

4.5. A magyar testnevelés és sport a két világháború között

Az első sporttörvények. Klebelsberg Kuno és az OTT. Sporttámogatás és revizionizmus.

A magyar értelmiség képviselői a kezdetektől támogatták a nemzetközi sportmozgalmakat. Emellett a hazai oktatás programjába is viszonylag korán bekerült a testi nevelés. Már a 19. század utolsó évtizedeiben rendszeresek voltak az elemi iskolákban a torna percek. A tanárok, tanítók naponta (akár többször) pár percre megszakítva az elméleti ismeretek átadását, megtornáztatták a gyerekeket. A cél elsősorban a figyelem és éberség fenntartása volt. Minden esetre ez a gyakorlat már azt mutatja, hogy minden pedagógus tisztában volt a testmozgás előnyös hatásaival.

A századfordulón aztán egyre több (szak)politikus követelte, hogy az állam készítsen átfogó testnevelési programot, melynek alapját a közoktatásban szabályozandó testnevelési program kidolgozása jelentse. Az 1910-es évek elején miniszteri javaslatok és rendeletek születtek az iskolai tornaórák kötelezővé tételéről, és a szakembergárda képzéséről. Ez annyit jelentett, hogy a tanítókat, tanárokat továbbképzésre küldték, ahol alapvető testnevelés-elméleti ismereteket szerezhettek. Mindez azonban nem hozott érdemi fejlődést.

Az áttörést egy politikus nevéhez és életművéhez köthetjük. Gróf Klebelsberg Kunó 1922 és 1931 között volt Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere, vagyis kultuszminiszter, ahogy akkoriban nevezték. Az ő személyes elhivatottsága és szakmai hozzáértése hozta meg a hazai testnevelés első „aranykorát”. Bár ő maga sosem sportolt – csak az akkoriban társadalmi rangjának megfelelően kötelezőnek tekinthető vívás és sakk óráit említhetjük –, történészként tudta, hogy az egészséges társadalom alapját a megfelelő szellemi és testi nevelés jelenti. Ezt a nézetét az elveszített világháború okozta súlyos következmények csak tovább erősítették. A magyar társadalomnak nem elegendő csak egészségesnek maradni, de szellemileg és testileg erősnek is kell mutatkoznia, ha Magyarország nem akar végleg az ellenséges szomszédság áldozatává, a régió vesztes államává válni.

A kultuszminiszter az állam vezetőinek teljes bizalmát élvezte, így hivatalba lépését követően azonnal alkotó munkába kezdett a magyar akadémiai tevékenység, a kutatás, az egyetemi, középszintű és elemi oktatás, valamint a kultúra menedzselése terén egyaránt. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül sorra vesszük azon döntéseit, melyek az elkövetkező

évtizedekben változatlan formában meghatározó hatással voltak, vannak az ország testnevelési koncepciójára.

Az iskolai testnevelés-oktatás színvonalának emeléséhez szükség volt a szakemberek képzésére, az oktatási tervezet átalakítására, és a testnevelés fontosságának hangsúlyozására.

A szakemberek képzésére új intézményt alapított a minisztérium: 1925-ben megnyitotta kapuit a Testnevelési Főiskola, melynek elsődleges feladata a testnevelő tanárok képzése lett.

Az oktatási tervezet olyan módon alakult át, hogy az ország minden elemi iskolájában hetente három alkalommal testnevelés órát tettek kötelezővé. A középiskolákban és főiskolákban is megjelentek e kötelező testnevelési tanórák.

A testnevelés presztízsének emelését szolgálta, hogy a TF-en diplomát szerző testnevelők azonos besorolást kaptak az elméleti tantárgyakat tanító tanárokkal. Emelett a tornatanár és tornaóra kifejezéseket eltörölték és a testnevelő tanár és testnevelésóra kifejezéseket vezették be.

Ezek a forradalmi újítások alapjaiban változtatták meg a magyar testnevelés és sport megbecsülését. Érdekes azonban elgondolkozni azon, hogy most, lassan száz évvel később, a testnevelés ügye mintha visszafelé fejlődne. Ma ugyanis nem minden iskolában kötelező a heti három testnevelésóra. A főiskolákban eltörölték a kötelező testnevelést, és még a média, sőt gyakran a politikusok is összekeverik a torna és a testnevelés kifejezéseket.

Klebelsberg tevékenysége nemcsak a döntéshozatala miatt jelentős. Azért tekinthetjük őt a magyar sport és testnevelés úttörőjének, mert biztosítani tudta a változásokhoz szükséges anyagi háttérrel. Hogy ez politikusi és diplomáciai képességeinek köszönhető-e, vagy annak, hogy a demilitarizált ország vezetése a sportban látta a katonailag is erős állam jövőképét, az a végeredményt tekintve lényegtelen. A végeredmény, hogy az 1930-as években Magyarország Európa élmezőnyében volt a versenysport, a testnevelés szervezettsége és az egészségügyi mutatók tekintetében egyaránt.

A „sportminiszter” munkáját háttérintézmények és ideológiák is segítették, melyek nélkül nem valósulhatott volna meg mindaz, amit eltervezett. A kor legtekintélyesebb szakembereit gyűjtötte maga köré, s létrehozta az Országos Testnevelés Tanácsot. Ez a testület dolgozta ki a tervek részleteit és a megvalósításhoz szükséges feltételrendszereket. A tanácsban bőven volt helye a vitáknak, az érvek ütköztetésének. Alternatív testület viszont nem létezhetett. A politikai vezetés – a kor kihívásainak megfelelően – úgy gondolta, hogy a túlzott demokrácia lelassítaná az alkotói folyamatot. Ennek az elgondolásnak esett áldozatul átmenetileg a Magyar Olimpiai Bizottság is. Az 1895 óta független, civil szervezet rendkívül hasznos és szakmai munkáját elismerte a kultuszminisztérium, de egyúttal állandó riválisnak is tekintette szakmai kérdésekben. A döntések meghozatalánál azonban a gyorsaság sokszor fontosabb szempont volt a demokratikusságnál, ezért a MOB-ot beolvasztották az OTT-be, ahol immár „csak” szakmai tanácsadó testületként működhetett.

A korlátozott demokrácia elmélete mellett más ideológiák is Klebelsberg malmára hajtották a vizet. A revizionizmus gondolata és a kis antanttól való félelem, az ország közvéleményét és a politikai vezetőket is arra ösztökélte, hogy a leépített hadsereg helyére alternatívát találjanak. Klebelsberg Kunó is tisztában volt ezzel a kérdéssel, és volt is rá válasza, mégpedig a levante- és cserkészmozgalom, a félkatonai testületek felduzzasztása mellett, a verseny- és tömegsport, valamint az állami testnevelés-oktatás kiépítésével.

Kicsit sarkítva azt is mondhatjuk: Magyarország veresége a világháborúban – párosulva a szakpolitika jó döntéseivel – volt az a döntő momentum, mely az elszigetelt törekvést a sport ösztársadalmi jelentőségű fogalommá emeléséért sikerre vitte. Ezen szörnyű esemény szörnyű következményei hozták el a történelmi lehetőséget a sport felemelkedésére. A lehetőséget pedig a sportpolitika és az „első sportminiszter” ki is használta.

5. Az újkori olimpiai játékok története

A modernkori sport társadalomtörténeti jelentőségét az olimpiai játékok történetének vizsgálatán keresztül érthetjük meg a legjobban. Bár egyes nem olimpiai sportágak nagyobb gazdasági erőket mozgathatnak meg, bár egyes nem olimpiai sportesemények több tv-nézőt vonzhatnak időszakosan, mégis, ha egy vezérfonal mentén szeretnénk végigkövetni a 20. század sporttörténetét, akkor célszerű az olimpiai mozgalom történetét választani vezérfonalnak.

Az olimpiai játékok ugyanis már a modern sport csecsemőkorában megkezdődtek. Az olimpiai játékok szervezése és menedzselése jelentette a mindenkori sportszervezés csúcsát, ezek során vetődtek fel a sportot érintő legjelentősebb társadalmi és gazdasági kérdések, s

ezek mozgatták meg mindig is a legtöbb ország sportolóját. Az olimpiai eszme az a szelete a versenysportnak, amely a legőszönzőbben hat az egyes országok (tömeg-) sportpolitikájára.

5.1. Az olimpiai eszme újjáélesztése

Olümpiai ásatások és az első olimpiai törekvések. A NOB megalakulása és az első újkori olimpiai játékok. a MOB megalakulása. Magyarok az első újkori olimpiai játékokon. Az olimpiai eszme életképessége: olimpiai játékok a második világháború kitöréséig. Magyar sikerek és sikersportágak a második világháború előtt.

A sport 19. századi fejlődési tendenciája éppen egybeesik a NOB megalakulásával, ezzel együtt a testület létrejöttét a görögországi ásatások motiválták inkább. Ebből kifolyólag a testület alapítása nem egy sportolók által – ha úgy tetszik alulról – indított kezdeményezés, hanem egy tudós társaság társadalmi szerveződése. Ez óriási előnye a szervezetnek. Érdekes módon a NOB azért is volt már a kezdetektől hiteles, mert nem az akkor sokszor megmosolygott sportolók érdekképviseletét jelentette, hanem egy nemzetközi értelmiségi társaság nemes célú úri passzióját.

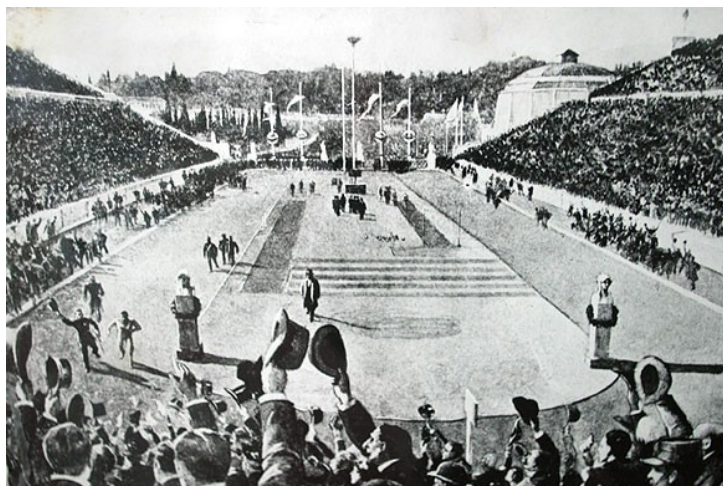
Mindez a megfogalmazott célokból is jól kitűnik. Nem a sportolási lehetőség és a versengés volt a cél, hanem az olimpiai eszme újjászületése. Azaz, a békeidők emberének felfogása szerint: nem az a cél, hogy kiderítsük, az izzadt emberek közül ki a leggyorsabb, legerősebb, hanem az, hogy megmutassuk a világnak, a versengésnek lehetnek békés keretei. Emellett olyan célokat és szabályokat állít a sport, melyek a legmagasztosabb emberi képességeinket teszik próbára, anélkül, hogy bárkinek sérülnének a jogai.

A francia történész, P. de Coubertin és társai (D. Vikelasz, görög; A. D. Butovszkij , orosz; W. Gebhardt, német; J. Guth-Jarkowsky, cseh; Kemény Ferenc, magyar; V. Balck, svéd; E. Callot, francia; W. M. Sloane, amerikai; C. Herbert és Lord Amphill, angol; J.B. Zubiaur, argentin; D'Andria Caraffa és Luchessi Palli, olasz; Maxime de Bousies, belga; L.A. Cuff, újjélandi) 1896 nyarára Athénba meghirdették az első újkori olimpiai játékokat. Az elkövetkező évek, évtizedek alatt (Coubertin 1896-1925 között volt a szervezet elnöke) lassan kialakult a szervezet ideológiája, eszmei háttere, célrendszere, szervezeti és szervezési struktúrája és működési mechanizmusa.

Az olimpiai játékok az egyének versenyei, nem pedig az országoké. A versenyen – ellentétben az ókorival – nem a győzelem a fontos, hanem a tisztességes, szabálykövető, sportszerű magatartás. A cél, hogy minél több nemzet sportolói képviselhessék magukat ezen a közös ünnepen, melynek helyszíne négy évente más-más város.

Az első, athéni játékokon nyolc sportágban hirdettek bajnokot. Sok sportoló anyagi

okokból nem tudott indulni, de volt, aki azért, mert nem értesült időben az eseményről.

A szervezési nehézségek, és főként a hírverés nehézségei kísérték még az 1900-as St. Louis-i és az 1904-es párizsi játékokat is. Az 1908-as londoni olimpia volt az első, melyről egyöntetűen az a vélemény maradt fenn, hogy a helyi

szervezőknek köszönhetően gördülékenyen zajlottak a meghirdetett események. Igen csekély számú volt a panasz a résztvevők oldaláról.

A valódi áttörést az 1912-es stockholmi játékok hozták meg. A szervezéssel minden érintett elégedett volt, és ezúttal már a nézők száma, az érdeklődés mértéke is megfelelt a két évtizeddel korábbi távlati terveknek. A fejlődés töretlenül mutatkozott, de a világháború közbeszólt.

Kemény Ferenc döntő érdemei a NOB megalakulásában, illetve a Magyar Olimpiai Bizottság 1895-ös megalakulása arra predesztinálták a magyar sportot, hogy aktív szereplője legyen a mozgalomnak. Ez meg is valósult. A NOB-nak azóta is folyamatosan van magyar tagja. (Kemény Ferenc 1894-1907; Andrássy Géza 1908-1938; Múzsza Gyula 1909-1946; if. Horthy Miklós 1939-1948; dr. Mező Ferenc 1948-1961; dr. Csanádi Árpád 1964-1983; dr. Schmitt Pál 1983- ; dr. Aján Tamás 2000-). Amikor nem tiltották meg nekik, a magyar sportolók mindig jelen voltak a játékokon.

A magyar szerepvállalást a nemzetközi szervezet is méltatta. Az 1920-as olimpiai játékok tervezett helyszíne Budapest volt. A világháború azonban közbeszólt.

Az első világháborút követően fordult elő először, hogy a nemzetközi politika beleszólt a nemzetközi sportéletbe. A vesztes országoknak ugyanis megtiltották az olimpiai részvételt. Így nemhogy nem Budapest lett az 1920-as helyszín, de a magyar küldöttség még csak nem is utazhatott el az antwerpeni játékokra.

Az 1924-es párizsi játékok előtt óriási volt a kihívás. Vissza kellett térni az 1912-es stockholmi sikerekhez; a háború emlékeit félre téve együtt kellett ünnepelniük a sportolóknak; és a párizsi szervezőknek ki kellett küszöbölniük az 1904-es rendezés fiaskóit. A párizsi játékoknak sikerült megfelelnie a kihívásoknak. A sportolók, küldöttségek, a nézők és a média is elégedett volt. A teljes demokrácia jegyében, először nők is részt vehettek a versenyeken. Bebizonyosodott, hogy Coubertin életműve, az olimpiai eszme még egy világháború által is elpusztíthatatlan.

Az 1928-as amszterdami és az 1932-es Los Angeles-i játékok a folyamatos fejlődés képét mutatják. Egyre több nevező, egyre komolyabb sportteljesítmények és egyre nagyobb érdeklődés a jellemző. Sőt, az 1936-os játékok már világeseményé váltak.

A sport növekvő jelentőségét a nemzetek versengésében és a hírközlés világában a német kancellár is felfedezte, így sikerült Adolf Hitlernek elérni, hogy '36-ban Berlinben

kerüljenek megrendezésre az olimpiai játékok. A német propaganda mindent megtett, hogy a berlini esemény legyen minden idők legnagyobb, leglátványosabb rendezvénye, illetve, hogy a német „faj” a

sportpályákon is bizonyítsa felsőbbrendűségét. Utóbbi nem teljesen sikerült, hiszen a sportok királynőjének tekintett atlétikai számokban a színes bőrű Jesse Owens maga mögé utasította a sprintereket. Az előbbi szándék viszont teljesült. A katonai erődemonstrációk nem befolyásolták a játékok tisztaságát, a német propaganda sikere egyben a sport sikerét is

jelentette. Elég csak arra emlékeztetni, hogy a berlini olimpiai játékok megnyitója volt az első nemzetközi esemény a Földön, melyet élő adásban sugároztak a televíziók.

Az olimpiai eszme tehát a sport népszerűsítésének legfőbb intézménye lett. A sport 50 év után a „szórakozásból” az emberiség egyik legnépszerűbb és legfontosabb társadalmi jelenségévé nőtte ki magát.

Magyarországon is.

A magyar olimpizmusnak különösen jót tett a küldöttség rendre garantálható sikere. Az eddigi összes olimpiai játékokon, melyen magyar küldöttség részt vehetett, a magyar sportolók mindig nyertek aranyérmet. Az első játékokon Hajós Alfréd két versenyszámban is elsőnek bizonyult. Ez által az első úszó olimpiai bajnok is lett. (Érdekesség, hogy Athénban a második helyezett bronzérmet, a bajnok pedig ezüstöt nyert. Így Hajós kétszeres „ezüstérmes úszó olimpiai bajnok”!)

Az elkövetkező játékokon az ellenfelek az egyik legnagyobb riválisként tekintettek a magyar sportolókra. Sőt, egyes sportágakról világszerte tudták, hogy a magyar résztvevők legyőzése jelentheti a végső győzelem kulcsát. Magyar sikersportágnak tekinthető az úszás, vívás, birkózás, ökölvívás, lövészet és vízilabda. (A sportág későbbi megjelenésétől az öttusa és a kajak-kenu.)

Az aktuális politikai helyzetben Magyarország lakosságának szüksége volt a sikerre, a pozitív élményekre, és egy olyan társadalmi szegmensre, ahol elfeledhették vélt, vagy valós sérelmeiket. Ebben a légkörben a versenysport, és különösen az olimpiai sikerek fontosabbak voltak, mint azt bárki gondolta volna. A magyar sport újabb és újabb lendületet kapott, így politikai és társadalmi megbecsültsége még az Európa- és Világszerte gyors tempónál is rohamosabban fejlődhetett.

5.2. Az olimpiai játékok sikertörténete

Az olimpiai eszme túléli a második világháborút.

Az olimpiai játékok árnyoldalai: politika és terror..

Az olimpiai eszme és a sport az 1930-as években eljutott arra a szerepre a társadalmi jelenségek körében, melyen legutóbb az ókori Hellász területén volt. A folyamatos fejlődést megint egy világháború törte meg. A második világháború azonban nem azért vetette vissza az egyetemes sport fejlődését, mert az még gyerekcipőben járt. Az ok sokkal veszélyesebb volt, míg az első világháborút az íratlan diplomáciai szabályok keretein belül sikerült lezárni, addig a második világháború utolsó éveiben történt embertelenségek, és a fegyverletételeket követően napvilágra került nemzetközi politikai, társadalmi, gazdasági és etnikai feszültségek korábban nem sejtett méretei új kérdéseket vetettek fel.

Az 1920-as években az volt a kérdés, hogyan szervezzék a korábban szemben álló országok közös életüket, ügyeiket – köztük a nemzetközi sportot is. Az 1940-es évek kérdése az lett, vajon képesek lesznek-e egyáltalán a szemben álló nemzetek egymás mellett élni.

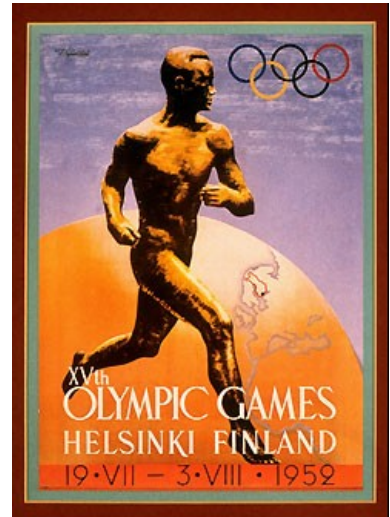
A békék és diktátumok lefektették ugyan a szabályokat az államok között, de senki nem tudta, hogy a civil élet szereplői visszatálnak-e az egymás mellett élés régi szabályaihoz. Az első esemény, mely a kérdésre választ adhatott az 1948-as olimpiai játékok lett volna, de Helsinki nem volt képes megrendezni. Sokáig úgy tűnt az olimpiai eszme, a békés egymás mellett élés alul marad az embertelenséggel, pusztítással szemben. Mígnem az utolsó pillanatban a brit sportpolitika bejelentette, hogy London rendezi meg a játékokat. A sport ismét a politika fölé magasodott, sőt a vezetők is tanultak korábbi tévedéseikből, ezúttal nem tiltották el a háború vesztes államait.

A nemzetközi sport ereje azonban ezt követően a politika figyelmét is felkeltette. Az emberek érdeklődése magával vonzotta a média érdeklődését. A média pedig maga a hatalom,

ezért politikai berendezkedésre való tekintet nélkül, minden hatalmi tényező vagy hatalomra vágyó politikai szereplő, igyekezett a sportot a maga céljaira (is) felhasználni.

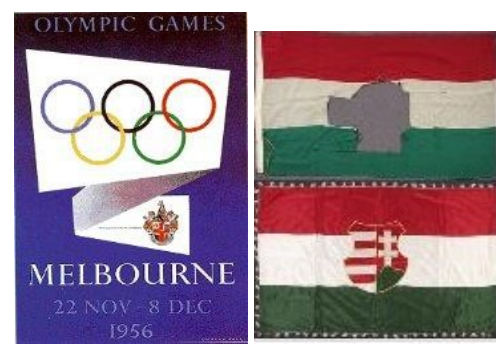
Az 1952-es helsinki játékokkal kezdődően – amely egyébként Magyarország legsikeresebb szereplése volt – a hidegháború egyik színtere lett a sport. Ezen az olimpiai játékokon vettek részt először a Szovjetunió sportolói, és bár ez az egyének versenye, a két szuperhatalom azon kezdett versengeni, melyikük szerez több pontot a nem hivatalos táblázaton. Ráadásul a szovjet megszállás alatt lévő országok ismét a testnevelést és a sportot tekintették a katonai előképzés egyik színterévé. Így például Magyarországon is megjelent az úttörő mozgalom, mely kísértetiesen hasonlított a korábbi levente- és cserkészmozgalmakhoz. Ebből láthatjuk, hogy bár a politikai ideológiák változtak, az eszközök nem nagyon.

Az örült versengés kezdetben hasznára vált a sportnak, hiszen fokozott érdeklődést vonzott. Évtizedekkel később azonban a versengés abnormális következményekkel is járt. Megjelent például a felülről irányított, hatalmasan szervezett doppingolás. Az 1970-es években az orosz és (kelet-)német sportolókat tömték, tudtukon kívül, tiltott szerekkel. Ez sokszor életükbe, vagy nemi jegyeik eltorzulásába került. Az 1980-as években az USA-ban volt olyan méretű a dopping elterjedése, mely a mai történészek számára az állami irányítás feltételezést veti fel.

Felhasználták a sportot olyan politikai szereplők is, akik nem gyakorolták a hatalmat. Olyanok, akik a sportesemények nyilvánosságát akarták felhasználni egyéni céljaik elérésére.

Az 1956-os melbournei olimpiai játékok főszereplője a magyar küldöttség volt. Míg hazánkban

a forradalom leverésén dolgoztak külső és belső diktatórikus erők, addig élsportolóink a távoli kontinensen hívták fel a világ sajtójának figyelmét erre a kis országra, és az itt zajló terrorra, illetve elnyomásra. Az 1956-os év végi hónapokban a sport és az olimpia volt az egyetlen, melyre a magyar társadalom gondolni tudott, ha egy pillanatra el kívánta feledni a mindennapok szörnyűségeit.

A nyilvánosságot kívánták felhasználni az 1968-as mexikóvárosi játékok során egyes amerikai sportolók. A rasszizmus és az afro-amerikaiakkal szembeni előítéletek ellen kívántak tüntetni színes bőrű atléták. A versenyszámuk eredményhirdetését követően, a dobogón állva, kesztyűs öklüket a magasba emelve hívták fel a világ figyelmét sérelmükre. Tettüket akkor és ma is sokféleképpen kommentálják, nincs egységes álláspont, mondván nemes célért küzdöttek, mégis az olimpiai dobogó nem politikai porond.

A legszörnyűbb terrorcselekményre 1972-ben a müncheni olimpiai játékokon került sor. Az arab-izraeli háború helyszínévé változott az olimpiai

falu, amikor arab terroristák túszul ejtették az izraeli küldöttség sportolóit. Így kívánták kikényszeríteni háborús ellenfelüktől

követeléseiket. Ez volt az első alkalom, amikor a sport nemhogy nem nőtt a háború fölé – amint azt az olimpiai eszme hirdeti –, de éppen annak eszközévé vált. A játékokat egy napra felfüggesztették, és a sportvezetők, köztük A. Brundage NOB elnök, válaszút elé kerültek. A túsdrámát követően – melyben a túszejtők, a túsok és egy rendőr is meghalt – az elnök a következőket mondta: „A játékoknak folytatódniuk kell!”. Az olimpia és a sport nem hagyhatja, hogy terroristák legyőzzék.

A döntést, mely szerint folytatták a játékokat, visszaigazolták az elkövetkező évek. A játékokat ezt követően jó ideig nem használták hadászati helyszíneként – egészen 1996-ig.

Atlantában szintén terroristák robbantottak az olimpiai játékok ideje alatt; ám akkor sportolókat nem érintett a merénylet.

Újra előfordult viszont, hogy a politikai konfliktusok sportolók kizárásához vezetett. A két nagyhatalom, az USA és a Szovjetunió között a hidegháború a '70-es évek végén tetőfokára hágott. Az afgán katonai incidens olyannyira elmérgesítette a viszonyt, hogy az

1980-as moszkvai olimpiai játékokat az Egyesült Államok sportolói, elnökük

felhívására, bojkottálták.

Így 1920 után ismét

csonka olimpiát

rendeztek. A politikai

kisztílúség

megnyilvánulása volt a

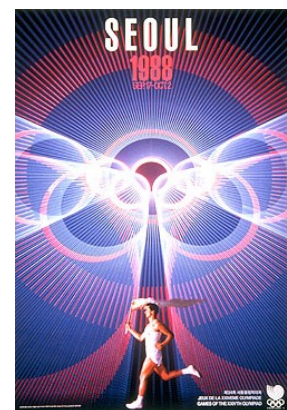
válasz. Carter elnök '80-as döntésére válaszul Andropov, majd

Csernyenko, a szovjet állam vezetői, a Szovjetunió

távolmaradását jelentették be az 1984-es Los Angeles-i olimpiai játékoktól. A szovjet hatalomtól való félelemben több csatlós államfő, köztük Kádár János is úgy döntött, hogy ha a Szovjetunió távol marad, akkor a szövetséges állam, így a Magyar Népköztársaság is ezt teszi. Így újabb csonka olimpia került a listára – de az első, amelyről Magyarország önként (vagy félelmében) maradt távol.

Az 1988-as szöuli játékok az olimpiai eszme totális – máig tartó – győzelmét jelezték. A két szuperhatalom képviselői újra egymás ellen küzdhettek, s a koreai helyszín választása azt is mutatta, hogy a sport képes elsimítani a politikai konfliktusokat. A kettészakított Korea évtizedek óta tartó ellenségeskedésében az 1988-as játékok jelentették az első lépést a békés megoldás felé vezető úton. A szöulit követő játékok mindegyikéről elmondhatjuk, hogy bár nem

mindig a sport játszotta a kizárólagos szerepet az eseményeken, de ha a politika jelen is volt, az jobbra „csak” sportpolitikát jelentett. Így mára már megkérdőjelezhetetlen, hogy a sportesemények elleni közvetlen, vagy közvetett támadások nem jelenthetik az emberiség sportba vetett bizalmának gyengülését!

5.3. A modern kori sport megválaszolandó kérdései

Amatőr sport. Dopping. Tömegsport.

A sportnak és olimpiai mozgalomnak a modern kori történelemben játszott szerepét követően lássuk azokat a sporttörténeti jelentőségű kérdéseket, melyek a 20. század során felmerültek.

Amatőr sport

Az újkori olimpiai játékok az amatőr sportolók versenye. Ezt már 1894-ben kijelentette a nemzetközi olimpiai bizottság. Az első játékokon az amatőr–profi kérdés azt jelentette, hogy olyan sportoló nem vehet részt a versenyeken, aki sportteljesítményéért pénzt kap. Az elv az egyenlő esélyek elve volt, vagyis ne kerülhessenek hátrányba a nehezebb anyagi körülmények között készülő sportolók. Az 1920-as évekig az amatőr jellegnek nem voltak komoly „áldozatai”. Néhány sportág szinte automatikusan kikerült az olimpia látószögéből, mert legjobbjai mind pénzért sportoló, profi játékosok voltak. Ilyen áldozat volt például a tenisz.

A '20-as években már komolyabb konfliktusforrás is felmerült az amatőr-elv miatt. Az egyik Paavo Nurmi, finn hosszútávfutó nevéhez köthető. Ő volt az első atléta, akit eltiltottak a versenyzéstől, mert nemzetközi sportgalákon pénzdíjakat fogadott el. Az ügy bonyolultságát az okozza, hogy Nurmi többszörös olimpiai bajnokként tett olyan hírnévre szert, mely lehetővé tette számára a profi karriert. Az ő esetében nem arról volt szó, hogy a pénzdíjak miatt előnybe kerülhet vetélytársaival szemben, hiszen a pénzdíjakat korábbi sikereinek köszönhette. A döntés egyértelmű volt, azaz a NOB amatőr szabálya azokra is vonatkozik, akik amatőr karrierjük sikeressége miatt juthatnak el profi szintre.

A döntésnek legfőbb következménye az lett, hogy a sportba rohamosan növekvő mértékben áramló anyagi források jelentős része elkerülte az olimpiai mozgalmat. A tiszta elveknek komoly pénzügyi ára lett. Így fordulhat(ott) elő, hogy az első újkori olimpiai játékokat 34 évvel követően első alkalommal megrendezett labdarúgó világbajnokság mintegy 30 évvel később már nézettségben és anyagilag versenyre kelt az olimpiai játékokkal.

A mozgalom növekedése nem engedhette meg azt a luxust, hogy egyfelől óriási pénzekről essen el, másfelől a sportolókat arra a döntésre kényszerítse: olimpiai bajnok szeretne lenni, vagy pénzt szeretne keresni. A sportteljesítmények korábban nem is álmódott mértékben fejlődtek, a sportolóknak egész életüket az edzések, felkészülések kezdték kitenni. Aki nyerni akart, az már a '40-es, '50-es években főállású sportolóvá kellett váljon. Így viszont a pénzt is a sporttal kell keresni, hiszen más munkára nincs idő. Az eredeti elv

felborult, az '50-es évektől már csak a gazdag háttérrel rendelkező sportolók teheték meg, hogy számottevő eredményt érjenek el amatőr – nem pénzkereső – szinten.

Az ellentmondást a NOB még jó ideig nem oldotta fel, ezért apróbb trükkökre került sor. A szovjet tömb valamennyi államában a sportolók nem minősültek profinak, de olyan állást kaptak, mely csak papíron létezett. Többnyire a hadseregnél, vagy valamely más állami testületnél volt bejelentett munkahelyük, de nem dolgoztak. Fizetést kaptak, cserébe sportoltak és eredményeket vártak el tőlük.

A NOB végül az 1984-es olimpiai játékokon engedélyezte először hivatalosan a profi sportolók részvételét, de akkoriban már szinte minden résztvevő a sportból élt.

Az amatőrök olimpiája egyszeriben a profik olimpiája lett. Ez a döntés egyszeriben az olimpiai játékokat tette a világ legjelentősebb sporteseményévé, immár gazdasági tekintetben is.

A NOB meg is tett mindent, hogy a vállalkozást tovább gyarapítsa. Az 1980-2001 között elnöki posztot betöltő Juan Antonio Samaranch regnálására tehető a mozgalom világeseményé válása. Samaranch felismerte, hogy az üzletet nem lehet tovább távol tartani az olimpizmustól. Érdeemes kihasználni az eszme ügyének érdekében a világgazdaságot és a világsajtót. A média önműködő módon termeli a hősokeket és példaképeket. A sportnak nincs más dolga, mint hogy alanyokkal szolgáljon, a NOB-nak pedig nincs más dolga, mint hogy hírekkel szolgáljon. Ez a gondolkodás volt az alapja annak a forradalmi újításnak, mely szerint a NOB-nak gyakoribb eseményekkel kell kiszolgálnia a közvéleményt. A négy évenkénti rendszerességet viszont a szakma nem rúghatja fel. A megoldással Samaranch szolgált. Az 1924 óta

megrendezésre kerülő téli olimpiai játékokat két évvel el kell tolni, hogy ne essen egy évbe a nyári játékokkal. (Az olimpiai játékok helyszínének odaítélését pedig hét évvel az esemény előtt kell megejteni. Márpedig az odaítélés egyre nagyobb esemény. Az olimpiai rendezés ugyanis az elmúlt húsz évben mindig a világ legnagyobb (siker) gazdasági beruházása volt. Így tehát 1994 óta minden naptári évben a világ figyelme az olimpiai mozgalomra irányul.

Vagy nyári, vagy téli olimpiát, vagy éppen a győztes pályázatok kihirdetését követhetik a tv-nézők.)

A jelenkor kihívásai

I. Dopping

Az egyetemes sportnak két aktuális problémával kell megküzdenie. Tankönyvünknek nem célja a vitaindítás, vagy a túl mély értelműnek tűnő (sport)filozofálás. A sporttörténet, mint azt tankönyvünk elején írtuk, egy folyamatnak a követése, márpedig ez a folyamat most is zajlik. A két legfontosabbnak vélt probléma bemutatásával fejezzük be sporttörténetünket, mielőtt a sportolók történetére térnénk.

Az első megoldandó kérdése a sportvilágnak a dopping ügye. A káros, és ezért tiltott szerek használata nem új keletű dolog. Már az ókori játékokon is írtak tiltott segédszerek használatáról. Az újkori játékok történetében az 1960-as római olimpiai játékokon bukott le először sportoló. A '70-es évektől kezdődően szinte valamennyi olimpiai játékokon és más világversenyen történt dopping-botrány, vagy merült fel tiltott szerhasználat alapos gyanúja. Bár a nemzetközi szövetségek, ügynökségek is dolgoznak ellene, úgy tűnik a dopping szerek kutatói és gyártói legalább egy lépéssel mindig az ellenőrök előtt járnak. Jelenleg a WADA, a nemzetközi anti-dopping ügynökség a legfőbb ellenőrző szerv. Szinte évről évre szigorítják a szerek használatának és az ellenőrzésnek a szabályait. Látványos sikerek is vannak, minden évben egyre több „doppingost” buktatnak le. Ezzel együtt általánosnak mondható az a vélemény, hogy az ördögi körnek lehetetlen véget vetni. Bármilyen felkészültek is az ellenőrök, aki tiltott módon akar előnyhöz jutni, és a pénzt sem sajnálja, az doppingol. A sportot kedvelő szurkolók milliói lassan-lassan feldolgozzák, hogy a dopping a maga titokzatos módján része a csúcsteljesítményeknek.

**WORLD
ANTI-DOPING
AGENCY**

play true

II. Tömegsport

A másik, társadalomtörténetileg sokkal jelentősebb probléma, a tömegsport kérdése. Amint korábban írtuk a modern kori sportnak két óriási motiváló ereje volt a 19-20. századi

ember számára. Az egyik a szórakozás, a másik az egészségmegőrzés. A 19. század végén a közép-, vagy szegényebb rétegekhez tartozó ember számára a szórakozás szinte egyetlen lehetősége volt a sport, ezért az alulról történő kezdeményezés öngerjesztő folyamat volt. Minden egészséges fiatal számára kézenfekvőnek tűnhetett a mozgás és versenyzés emberi fajra jellemző élvezete. Ez nagyon jól kiegészítette a felülről jövő, állami kezdeményezéseket, melyeknek alapja az a felismerés volt, hogy az egészséges társadalom érdekében az államnak támogatnia kell a testnevelést és a sportot.

Az elmúlt évtizedekben ez a kettősség mintha megbomlani látszana. Az alábbi tézis nem minden kontinens, illetve ország sportjára igaz feltétlenül. Egyes európai és észak-amerikai államok továbbra is felügyelik és támogatják a testnevelést és a sportot, de az alulról jövő szerveződés gyengülni látszik. Az ipari társadalmak lakosságai új viselkedési formákat mutatnak.

Az első és második ipari forradalom legfőbb társadalmi hatása az volt, hogy míg előtte a lakosság 80-90%-a vidéken aktív, egészséges életformát folytatott, addig a 20. század elején a lakosság több mint fele a szennyezett városokban élt. Vagy egészségére káros fizikai munkát folytatott, vagy ülő munkát. Ezek az arányok egész Európára és Észak-Amerikára igazak. Az egészségtelenebb életvitelhez nagyszerűen illeszkedett a tömegsport, mint preventív, egészségmegőrző jelenség. Ezt mindenki felismerte és a tömegsportban résztvevők számaránya folyamatosan növekedett.

Az elmúlt évtizedekben a növekedés azonban megtorpanni látszik. Az ipari államok dolgozói egyre kisebb számban végeznek fizikai munkát, és egyre nagyobb arányú a fizikai aktivitással nem járó munkahelyek és alkalmazottak száma. Nem véletlen, hogy a legfejlettebbnek tartott országok egyik legsúlyosabb népbetegsége a kóros elhízás. Az Egyesült Államokban és több európai országban, így hazánkban is, a lakosság több mint fele túlsúlyos. Ilyen mutatók mellett lenne a leginkább szükség a tömegsport előnyös hatásaira. Az „elhízó” társadalmak azonban egyre kevésbé tűnnek motiválnak a fizikai aktivitásra. A szórakoztató jellegű sportot egyre több alternatív szórakozási lehetőség szoríthatja háttérbe. Az audio-vizuális szórakozás (mozi, számítógép, tv stb.) olyan veszélyt jelent a tömegsportra a jómódú társadalomban, melyre felülről jövő,

állami választ kell adni. Itt nem csak anyagi szerepvállalásra van szükség az államok részéről, de a két emberöltővel korábbi belső motivációt is meg kell támogatni a külső motiváció valamilyen formájával. Korunk egészségügyének fontos kérdése, hogy a jóléti állam megtalálja-e ezen külső motivációs formákat. Képes lesz-e a társadalom széles rétegeiben tudatosítani a rekreációs sport jelentőségét, és elérhetővé tenni annak gyakorlását?!

6. Az olimpiai alakjai

játékok legnagyobb

A sporttörténet vizsgálatakor többféle szempontból közelíthetjük meg az ember testmozgással kapcsolatos tevékenységeit. Tankönyvünk igyekezett a társadalomtörténeti vonatkozásokra hangsúlyt fektetni, és a testnevelésre és tömegsportra is koncentrálni. A sport történetének említésekor azonban óhatatlanul mindenki elsősorban a versenysport történelmi jelentőségű eseményeire gondol elsősorban. Ezen események említését mi sem szándékozzuk megkerülni, ezért a hagyományos módon mi is egy-egy sportolóhoz, esetleg konkrét sporteseményhez kötjük a versenysport-történeti fordulópontokat. A következő fejezetek tehát az egyetemes és a magyar versenysport történetének legfontosabb eseményeit, alakjait idézi az olvasó elé. Itt jegyezzük meg, hogy a „válogatás” elkerülhetetlenül szubjektív. Az alkotó érdeklődési körét, ismereteit, kutatási munkáját tükrözi. Nyilván mindenki tudna olyan eseményt, vagy sportolót említeni, akinek helye lenne az alábbi oldalakon. Azok kiválasztásával is vitába lehet szállni, akik végül bekerültek könyvünkbe. Ezért is hangsúlyozzuk, hogy nem egy objektív fontossági szempont jelentette a válogatás alapjait, válogatásunk eredményét mi magunk sem tekintjük objektívnak. Arra törekedtünk, hogy minél több általános „sporttörténelmi jelentőségű” szereplő, esemény kerüljön lapjainkra.

Emellett kiemeljük, hogy a versenysport „történelmi szereplőinek” bemutatásával nem kívánjuk a versenysportot a szomatikus nevelés egyéb részeinél fontosabbnak tekinteni. Nem szeretnénk azt sugallni, hogy csak az olimpiai bajnokok lehetnek említésre méltóak egy sporttörténeti könyvben. Mindössze a követhetőség és a korábban is leírt „vezérfonal elv” érdekében választottuk az olimpiai játékok eseményeit és bajnokait a sport(történelem) hírvivőinek.

6.1. A legkiemelkedőbb olimpiai teljesítmények

Az első győztesek. Érdekességek az olimpiai játékokon.

Az embereknek szükségük van példaképekre, hősökre vagy sztárokra. Az átlagemberek szívesen néznek fel azokra, akik valami rendkívülit hajtottak végre. A

sportteljesítmények mindig a megbecsülés tárgyát képezik a társadalomban. Ennek értelmezésével a (sport)pszichológia foglalkozik. Mi azokat a példaképeket soroljuk fel, akikre a sport és az egész emberiség büszke lehet, vagy legalábbis tetteikkel (pozitív vagy negatív) precedenst állítanak az emberi képességeknek.

Az első olimpiai bajnok Koroibosz volt i.e. 776-ban, a stadionfutás győzteseként. Az első újkori olimpiai bajnok viszont egy USA-beli hármasugró, bizonyos James Conolly volt 1896-ban.

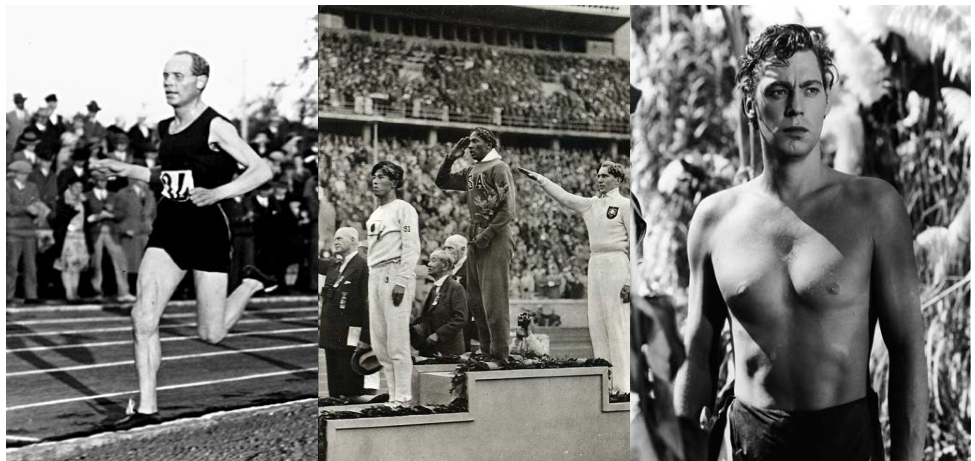
Az első világháború előtti játékokról nehéz sportolót kiválasztani, aki sportteljesítményével egyértelműen kiemelkedne kortársai közül. A stockholmi játékokig az esemény mindig a világsportok részeként szerepelt a rendező város műsorprogramjában, ezért itt nem is keresünk ilyen sportolót. A maratoni futásról és első győzteséről azonban külön megemlékezünk. Ezzel is szeretnénk hozzájárulni azon tévhit eloszlatásához, mely szerint már az ókorban rendeztek ilyen versenyt. Egyes történelemkönyvek is megemlítik az athéni hőst, aki az i.e. 490-es marathóni csatát követően a győztes csata helyszínéről Athénig futott, hogy megvigye a hírt, legyőzték a perzsákat. A perzsa hajók csak őt követően értek a polisz közelébe, így a lakosság időben értesült arról, hogy nem szabad a vesztes perzsákat beengedniük városukba. A hírnök – akit már az ókorban hősként tiszteltek – a legenda szerint a közel 40 km-es futást követően meghalt. Emlékére azonban az ókoriak még nem rendeztek futóversenyt. Az első „maraton futásra” 1896-ban került sor. A NOB alapítóinak volt az ötlete a tisztelgés ezen formája az ókori Hellász hőse előtt. Az athéni olimpiai játékokon álltak először rajthoz a maraton futók, köztük egy magyar atléta is. A győztes a görög Szpiridon Luisz lett. A maraton futás legendája itt még nem ér véget. A táv meghatározása jelentette a problémát. Az 1890-es és az 1900-as években ugyanis nem állt a NOB rendelkezésére olyan eszköz, amellyel egyszerűen és pontosan lemérhették volna a Marathón és Athén közötti távolságot. Így egészen 1924-ig eltérő távok jelentették a maratoni távot. Végül 1924-ben a párizsi játékok előtt merült fel végleg az igény a pontos távmeghatározásra, mert a felkészülésnél gondot jelentett az atlétáknak, hogy nem tudták 35, vagy éppen 44 km lefutására készüljenek-e. A párizsi szervezők úgy döntöttek nem a görög maratoni távot veszik alapul, hanem az 1908-as londoni

olimpia útvonalát, mert annak minden része pontosan fennmaradt a világháború alatt is. Így 1924 óta a maratoni futás távja, a londoni útvonal távolságával egyezik meg, vagyis 42 195 méter. (Csak az érdekesség kedvéért: a Marathón és Athén közötti út 36 km hosszú.)

A két világháború között már a mai mércével mérve is világraszólónak nevezhető eredmények születtek. Elsőként idekívánkozik a korábban, más aspektusban már említett

Paavo Nurmi, aki 5 000 m-en, 10 000 m-en és maraton futásban is bajnok lett. Vagy a már szintén említett Jesse Owens, aki 1936-ban első

színes bőrű bajnok lett, rögtön négy számban is. Vagy éppen Johnny Weismüller, az első úszó, aki egy percen belül úszta a száz métert, s aki annyira fotogén férfi volt, hogy Hollywoodba hívták a Tarzan című film címszereplőjének.

A két világháború közötti korszak sporttörténeti jelentőségű eseményei között meg kell (újra) említeni, hogy 1924-ben először rendeztek téli olimpiai játékokat, Chamonix-ban.

Ettől az évtől kezdődően nők számára is rendeztek versenyeket, bár ennek maga Pierre de Coubertin ellenzője volt. Annál inkább támogatta a modern pentatlon, a mai öttusa megszületését, melynek tusái ugyan eltérnek az ókoritól, de célja, vagyis a legsokoldalúbb sportoló kiválasztása, ugyanaz maradt. A nemzeti sportunknak is

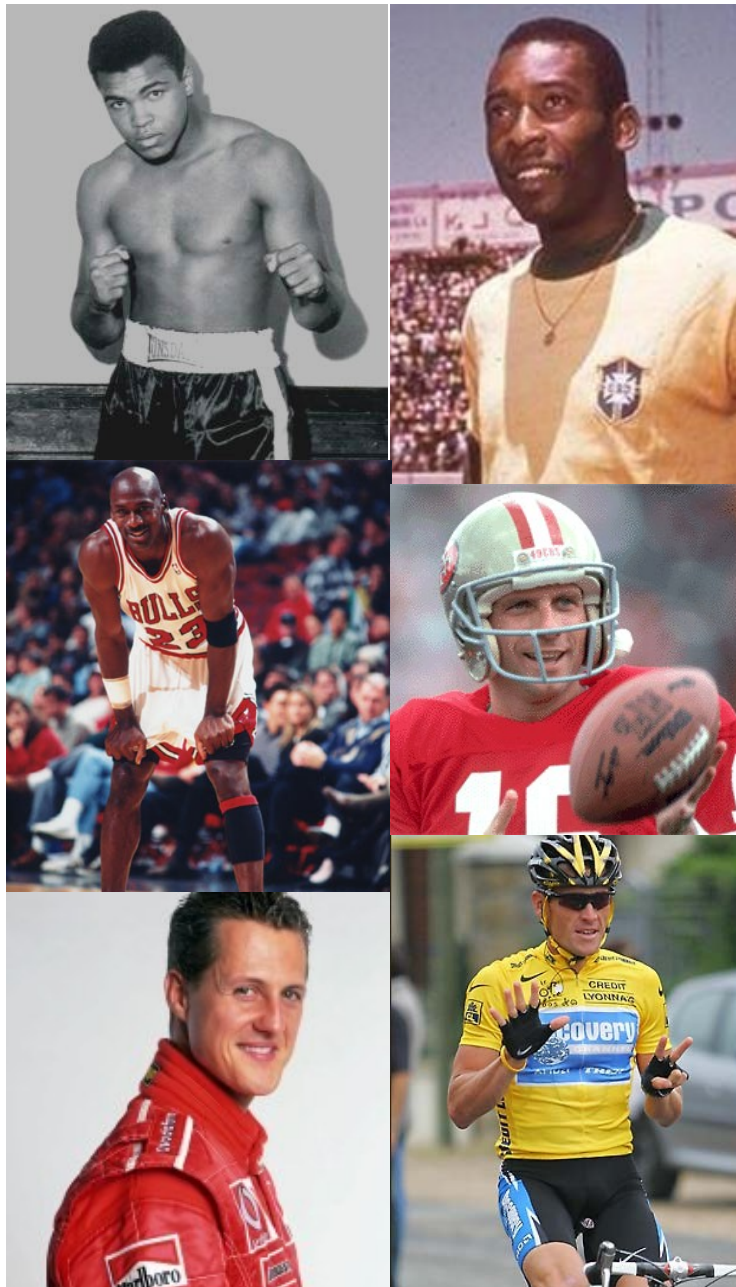

tekinthető sportágról el kell mondani, hogy egyre gyakrabban érik támadások, mivel a közvetítések szempontjából nehezen „eladható”. Az igényeknek a nemzetközi sportági szakszövetség is igyekszik megfelelni. A legutóbbi szabálmódosításoktól, melyek a lövészetet és a futást kombinálják, a nézettség növekedését várja a szakma.

Nem olimpiával kapcsolatos világesemény, hogy 1930-ban Montevideóban, Uruguayban megrendezésre került az első labdarúgó világbajnokság. Számos más labdás csapatsport Európa- és világbajnoki küzdelmeit is ezekben az évtizedekben szervezték meg először.

A második világháborút követő évtizedekben fejlődött olyan rohamos mértékben a versenysport, hogy a sportteljesítmények és eredmények profi felkészülést igényeltek, a szó minden értelmében. Az 1950-es évektől kezdődően már nem csak az a kérdés, hogy ki nyeri a versenyeket, hanem az is, hogy milyen szintű teljesítménnyel. Az egyéni sportok legtöbbjében hivatalos, vagy nem hivatalosnak nevezett világ- és kontinenscsúcsokat tartanak számon. Emellett a csapatsportokban is a legkülönbözőbb számadatokat jegyzik és gyűjtik a statisztikusok, melyekkel a különböző nemzeti és klubcsapatok „csúcsait” fémjelzik. Ilyen statisztikai

adatok alapján lehet kiemelni egy-egy csapatot, vagy sportolót a csapatsportok számolatlan képviselői közül. Vagy éppen a nem olimpiai sportok képviselői közül. Nyilván szubjektívnek mondható a válogatás, de a sportágában elért sikerei és a (sport)társadalomra gyakorolt hatása miatt megemlítjük Muhammad Ali ökölvívó, Pelé labdarúgó, Michael Jordan kosárlabdázó, Joe Montana amerikai futball játékos, Michael Schumacher autóversenyző és Lance Armstrong kerékpáros nevét. Sokakkal szemben talán méltatlan, hogy nem szerepeltetjük ezen rövid felsorolásban. Célunk mindössze az, hogy rávilágítsunk: a második világháborút követően a sport annyira természetes részévé vált mindennapi életünknek, hogy egyes „sporthősök” nevének említésével a sportbarátok generációkon keresztül egész sportágakat és korszakokat képesek beazonosítani.

Az olimpiai játékok történetében is az elmúlt fél évszázadban jegyezhetők fel a legnagyobb rekordokat, ismerhetők meg a legnagyobb rekordereket.

Az 1956, '60 és '64-es olimpiai játékokon összesen kilenc aranyérmes szerző orosz tornásznő, Larissza Latinyina azok közül mindenképpen ide kívánkozik, akik egyéni sportági sikereikkel meghatározták koruk sportját.

Szintén kilenc olimpiai aranyérmesrel büszkélkedhet a sprinter Carl Lewis, aki sprintfutásai mellett 1984 és 1996 között egymást követő négy alkalommal diadalmaskodott távolugrásban.

A téli olimpia történetében egy norvég férfi tekinthető a legsikeresebbnek, legalábbis az érmek és főként az aranyak száma alapján. Bjorn Dahlie az 1992-es albertville-i, az 1994-es lillehammeri és az 1998-as naganoi játékokon összesen nyolc aranyérmes sí-futott össze.

Az aranyérmek tekintetében az egyetemes sporttörténet legsikeresebb sportolója a szintén egyesült államokbeli úszó Michael Phelps, aki 2004-ben, az athéni játékokon hat, míg 2008-ban, a pekingi játékokon nyolc aranyérmes szerzett. A 2012-es londoni olimpiai játékokon is rajthoz kíván állni, ezért feltehetőleg évtizedekig nem közelítik meg rekordját. (Ezzel a rekorddal az úszósportban második helyre szorította a kilencszeres olimpiai bajnok Mark Spitzet.)

A sport jelentőségét sok minden igazolja világunkban. Az üzleti tőke, amit vonz, a nézők milliói, akik nap mint nap követik az eredményeket, és sajnos a botrányok is, melyek időnként napvilágra kerülnek.

Mindemellett a legfontosabb az a nevelő erő, melyet a már-már emberfeletti teljesítményeket nyújtó sportolók példája mutat a fiatalok számára.

6.2. A legnagyobb magyar sportolók

Kimagasló sport- és sportemberi teljesítmények

Az angolszász nyelvekben a sportember és az atléta szavak nagyon eltérő fogalmakat jelentenek. A sportolót nevezik atlétának. Azt a sport közelében tevékenykedő embert, aki egész életvitelével mutat példát társainak, „sportman”-nek, sportembernek nevezik. A kifejezést nem csak sportolókra használták a múlt század elején.

Az alábbiakban magyar sportembereket mutatunk be, időrendi sorrendben. Olyanokat, akik világra szóló rekordokat értek el sportágukban, és olyanokat, akik példamutatásukkal világra szóló hírnevet vívtak ki maguknak, és hazánknak.

Kellemes problémánk, hogy a sort hosszasan folytathatnánk. Tankönyvünk méretei azonban korlátozottak, ezért a következőkben csak egy apró ízelítőt adhatunk nemzetünk legjelesebb (sport)képviselőiből.

Az első úszó olimpiai bajnokról, Hajós Alfrédrol már írtunk korábban. Életútja azonban nem szakadt el a sporttól 1896 után. Az úszósikereket követően komoly érdemeket

szerezett a labdarúgás népszerűsítésében Magyarországon. Tagja volt az első magyar válogatottnak, később pedig szövetségi kapitányi posztot viselt. Közben építész diplomát szerzett és sportlétesítményeket is tervezett. Egyik stadion tervezetével nevezett is az 1924-es olimpiai játékokra. Párizsban – és azt követően még három alkalommal – ugyanis szellemi ágakban is rendeztek versenyeket. A pályázatot a játékok legjobbjának választották, de nem aranyéremmel, hanem ezüsttel díjazták, mivel a szabályok ezt lehetővé tették. Így Hajósról elmondhatjuk, hogy 28 év elteltével két különböző „sportág” három versenyszámában is a legjobbnak

bizonyult. Tervei szerint épült fel többek között 1930-ban a Margit-szigeten található uszoda, mely ma is az ő nevét viseli.

A szellemi versenyszámokban egy olimpiai bajnokkal büszkélkedhet Magyarország, de csak ha Hajós és Lauber Dezső fent említett ezüstjét nem tekintjük bajnoki címnek.

Az amszterdami 1928-as játékokon dr. Mező Ferenc nyert aranyérmet *Az olimpiai játékok története* című művével. Kutatása, melynek publikációját számtalan nyelvre lefordították, a sporttörténelem tudományának egyik alappillére. Ezt már

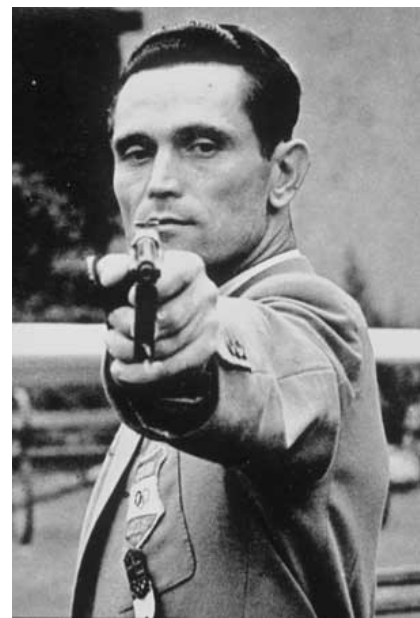
kortársai is felismerték. A latin és görög tanár Mező 1948-ban lett a NOB tagja, miután 1947-ben a MOB alelnökének választották.

Legsikeresebb olimpiai sportágunk a vívás. Az aranyérmek és az összes érmekek számának tekintetében is messze megelőzi a kajak-kenu, úszás, atlétika, öttusa és valamennyi küzdősportban szeretteket. A sikersorozat a 20. század első játékain kezdődött és eddig mindössze néhány olimpiai játékokon fordult elő, hogy magyar vívó nem nyert aranyérmet.

A sikerkovácsok közül nehéz válogatni. Fuchs Jenő, Kárpáti Rudolf, Kovács Pál, Elek Ilona, Kulcsár Győző, Szabó Bence, Nagy Tímea. Csak egy-egy név a sikeresebbnél sikeresebb generációkból. Az aranyak tekintetében Gerevich Aladár áll a lista élén, aki 1932 és 1960 között, mind a hat olimpiájáról csapat arannyal tért haza, s 1948-ban, Londonban pedig egyéniben is bajnok lett.

Szintén nemzeti sportunknak tekintjük a sportlövészetet. Eddig nem volt olyan emberöltő a modernkori sportban, mely ne adott volna magyar olimpiai bajnokot. De nem csak ezért említjük meg következő bajnokunkat. Az ember akaraterejének határtalanságát egy magyar sportlövő személyes példája mutatta meg a világnak a második világháborút követően. Takács Károly történetét valóban az egész sportvilág példaértékűnek tekinti. Sportpisztoly lövőnk ugyanis a második világháborúban elveszítette jobb karját. Egy

gránát szakította le erősebb kezét. A magyar sportember azonban elhatározta, hogy megtanul mindent gyengébbik, bal kezével is mindent, amit korábban a másikkal jobban tudott. Így a lövészetet is. Kitartásának gyümölcse az 1948-as londoni és az 1952-es helsinki olimpiai arany lett.

A küzdősportok terén szintén nincs szégyenkezni valója a magyar sportnak. A birkózásban minden évtizedben örülhettünk olimpiai aranyak. A két világháború között a magyar birkózóktól rettegett a világ. A második világháborút követően Polyák Imre, Kozma István világra szólót alkotott. A század utolsó évtizedeiben sem fordult elő, hogy egymást követő két olimpiai játékokon ne lett volna magyar győztes. A birkózás mellett még két küzdősportban volt magyar arany. Cselgáncsban 1992-ben, Barcelonában Kovács Antal volt az első, és eddig egyetlen aranyos judósunk. Ökölvívásban viszont számolatlanul gyűjtötték a magyar férfiak az olimpiai érmeiket. Közülük feltétlenül kiemelendő Papp László. Az ökölvívás első triplázója, vagyis ő volt az első, aki egymást követő három játékokon – 1948, London; 1952, Helsinki; 1956, Melbourne – győzedelmeskedett.

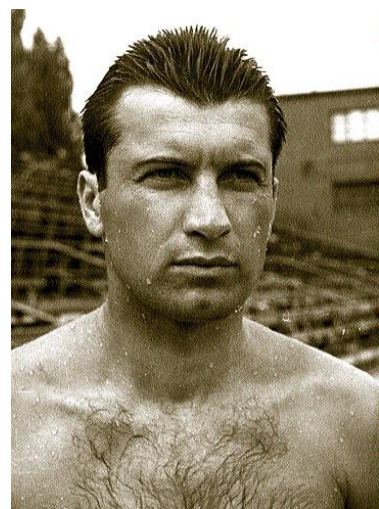
Az 1952-es Helsinki olimpiai játékok volt a magyar sport legsikeresebb világeseménye. A 16-10-16 számsor (arany-ezüst-bronz) azóta is minden magyar sportbarát számára a finnországi sikereket idézi fel. A nem hivatalos éremtáblázaton a harmadik helyen végeztünk, amire azóta sem volt többé példa. A helsinki bravúrt külön erősíti, hogy a három alapsportágban és két labdajátékban is aranyat értek el a magyarok.

Az egyik labdajáték a labdarúgás volt. A később aranycsapatnak elnevezett magyar válogatott volt az első, amelynek ez sikerült. Két évvel később az 1954-es svájci labdarúgó világbajnokságon is esélyeshez méltóan a döntőig meneteltek, ahol vitatható körülmények között kaptak csak ki. A csapat legendáját tovább alapozta a londoni 6:3. A magyar válogatott volt az első, amely saját otthonában győzte le a sportág „atyjait”. A társadalmi és politikai támogatottságra, a futball lázra akkoriban az örület szó sem volt erős. A válogatott tagjait szó szerint hősként tisztelték, és Európa szerte a leggazdagabb klubcsapatok tettek ajánlatokat értük. Az 1954-es berni vereség ennek megfelelően sokként érte a közvéleményt és az államvezetést. A magyar emberek úgy érezték, hogy a gondterhelt, zavaros években a „foci” az egyetlen, amely tisztán a magyar ember sikereiről, büszkeségéről, hazafiságáról szól. A világbajnoki döntőben elszenvedett 2:3-as vereség ezt az utolsó cseppnyi örömet morzsolta szét – legalább is a politika szerint. A befejezés előtt álló Népstadion építését is azért állíttatták le, hogy ezzel büntessék a válogatottat, amely kikapott. Az aranykorszak legnagyobb játékosai ezt követően szinte kivétel nélkül külföldre igazoltak, elmenekültek. Sokan még külföldi országok válogatottjaiban is szerepeltek. A legnagyobb sikereket a Real Madridban és a spanyol válogatottban is kitűnő tehetség, Puskás Ferenc érte el. Puskás „Öcsi” nevét mindenki ismerte. Azóta is ez a név az első, ami Magyarországról a legtöbb külföldinek eszébe jut.

1952-t követően még kétszer nyert a magyar labdarúgó válogatott olimpiai aranyat (1964, 1968). A világbajnokságokon azonban többé már nem sikerült a legjobbak közé kerülni.

A helsinki aranyolimpia másik csapatsikerét a vízilabdázók szállították, akik a Komjádi Béla vezette 1932-es és '36-os játékokat követően harmadszor nyertek, így aranykorszakot kezdve a sportágban. (1956-ban és 1964-ben is sikerült nyernie a csapatnak.) A válogatott csapatkapitánya,

Gyarmati Dezső 1976-ban, Montrealban szövetségi kapitányként – a szintén háromszoros olimpiai bajnok Kárpáti „Kuka” György segédlete mellett – is aranyig vezette a magyar vízilabdázást. Egy hosszabb szünetet követően 2000-ben Sydneyben kezdődött az újabb aranykor, mely során 2004-ben Athénban és 2008-ban Pekingben nyert a Kemény Dénes vezette válogatott.

Az 1950-es évek legendái közül emelünk ki egy tornászt. A magyar tornasport az 1990-es évekig a világ elitjébe tartozott. Ez kiemelendő, ahogy az atlétika és az úszás sikereink is. A három alapsportágnak különös jelentősége van az olimpiai programban, ugyanis óriási a jelentősége a sportdiplomáciában az ezekben mutatott aktuális eredményeknek.

A magyar sportdiplomáciát mindig is erősítette a magyar atléták, úszók és tornászok sikere. Az atlétikában főként a dobószámokban tűntek ki sportolóink, olimpiai aranyérmet két ugrószám kivételével csak kalapácsvetésben és gerelyhajításban értek el atlétáink. A tornasport sikereink ennél sokkal szerteágazóbbak. A legsikeresebb korszak az 1950-es évek volt a sportágban. A női tornászainknak, és különösképpen Keleti Ágnesnek köszönhetően. Tornásznőnk az 1952-es játékokon nyerte első aranyérmét, majd négy évvel később további négy arannyal egészítette ki gyűjteményét. Ezzel Ő vált az egyik legsikeresebb női olimpikonunkká az aranyak alapján.

A torna mellett az úszósportunk aranykora is erre az időszakra, pontosabban az 1952-es játékokra tehető, habár ezt követte egy második aranykor is. A magyar úszás Hajós Alfréd óta a világ úszósportjának egyik mozgató rugója. Halmay Zoltán, Csik Ferenc, a Novák testvérek, Darnyi Tamás, Kovács Ágnes és Cseh László. Csak néhány név egy-egy nagyszerű korszakból.

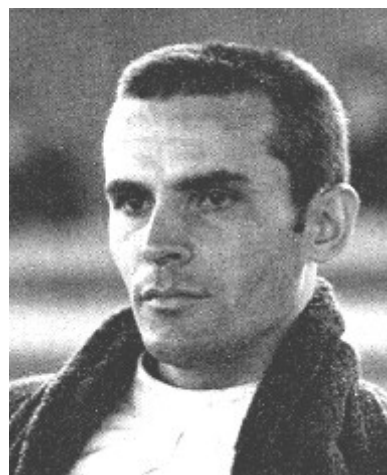
Három magyar sportembert külön is kiemelünk, egyfelől sikereik, másrészt példaértékű sportemberi magatartásuk miatt.

Székely Éva 1952-ben Helsinkiben ért fel a csúcsra. 200 méteres női mellúszásban úgy lett olimpiai bajnok, hogy első nőként végigpillangózta a versenyszámot. Tulajdonképpen miatta (is) választották ketté pár évvel később a két úszásnemet. Az utókor számára nem csak emiatt emlékezetes a „Pillangó kisasszony”, még csak nem is amiatt, hogy szintén olimpiai bajnok férjétől, Gyarmati Dezsőtől született lányát, Andreát olimpiai ezüstig vezette edzőként. Hanem azért (is), mert elsőként, és a legmeggrázóbban

írt azokról a borzalmakról, melyeket Magyarországon a zsidó vallású sportolóknak kellett átélniük a második világháború alatt és után. A *Sírni csak a győztesnek szabad* című könyvében életéről, karrierjéről, családjáról ír. Aki ezt a könyvet olvasta, az megérthet mindent, amit a sport jelenthet egy halandó számára.

Az öttusa talán a legmagyarabb sportág. Nem csak a sportágban szerzett aranyak és érmek száma miatt, hanem a magyar olimpiai mozgalom és az öttusa kapcsolata miatt is. A – magyar sikerek miatt is – a nemzetközi öttusa szövetség egyik legerősebb alapját jelentette a magyar öttusa sport, mind diplomáciailag, mind pedig sportszakmailag. Az első magyar olimpiai bajnokcsapat tagjai, Benedek Gábor, Kovácsi Aladár, Szondy István voltak. Egyéniben és csapatban is győztes

Martinek János és Török Ferenc, utóbbi szövetségi kapitányként éppen Martineket és társait segítette a győzelemhez. Említsük meg még az első női bajnok, Vörös Zsuzsa nevét is a legnagyobbak közül. Az érmek tekintetében a legsikeresebb Balczó András, aki csapatban kétszer is aranyat nyert, és aki kalandos – vagy inkább tanulságos – nehézségeit és akadályait leküzdve 1972-ben, Münchenben egyéniben is a csúcsra ért. Ő az, aki politikai és ideológiai nézetei, illetve konzervatív világnézete miatt, a sajtótól és a felgyorsult 21. századi világtól kissé elvonultan él egykori tornász olimpikon feleségével és 12 gyermekével.

Könyvünk következő kiemeltje szintén egy úszó, aki Keleti Ágnessel holtversenyben a legsikeresebb magyar női olimpikon. Igaz, ő mind az öt aranyérmét egyéni versenyszámban szerezte. Az úszók közül is kiemelkedik, mindössze a négyszeres bajnok Darnyi Tamást emlegetik vele egy lapon. Az egyetemes úszósportban is mindenki ismeri a nevét, hiszen öt aranyéremnél többet soha egy nő sem nyert egyéni versenyszámban. A hátúszó Egerszegi Krisztina 1988-ban Szöulban vált az ország kedvencévé, mikor 14 évesen nyerte első aranyérmét. A kis „Egér”, ahogy elnevezték, a dobogó legfelső fokán állva is alacsonyabb volt, mint a mellette álló második és harmadik helyezettek. Négy évvel később három, majd 1996-ban ismét egy arannyal bővült gyűjteménye. A mai napig az egyik legnépszerűbb közszereplő, harmonikus családi élete és meglepő szerénysége minden fiatal számára példaképpé tette.

Végezetül egy edzőről emlékezünk meg. A magyar sport (szakember) és ezen belül az edzőképzés világhírű. A vívó-, öttusa-, atlétika-, torna-, úszó és labdarúgóedzőket egyes évtizedekben minden kontinensről keresték. Megbecsülni is nehéz, hány olimpiai érem született külföldön magyar edzőknek, kapitányoknak köszönhetően. Egészen a Klebelsberg idején kidolgozott szervezeti struktúráig kell visszamennünk, ha ennek gyökerét keressük. Ez mutat példát a jelenkori és jövőbeli képzés terén is.

Kellemes problémánk, hogy melyik edzőt emeljük ki az elmúlt száz év edzőlegendái közül. A külföldi sportági megítélés alapján Széchy Tamás mellett döntöttünk. Az „Öreg”, ahogy tanítványai nevezték, több mint három évtizeden keresztül szállította az eredményeket. Ráadásul olyan időben, amikor a magyar sport kicsit megtorpant. Az 1976-os montreali játékokat a szakirodalom a csalódások olimpiájának nevezi. A korábbi évtizedekben megszokott éremeső elmaradt, és nem is volt jele annak, hogy a tendencia rövid időn belül megfordulhat. Az ország gazdasági és politikai

nehézségei kihatottak a sportra is. Ami különösen „ijesztő” volt, hogy az alapsportágakban – atlétika, torna, úszás– a sport-nagyhatalmak olyan méretű fejlődést mutattak, amit a kis nemzeteknek nagyon nehéz volt követni. Ezzel a sport-világjelenséggel egy időben kezdte meg karrierjét Széchy. Bár súlyemelő volt, és az edzősködést is ebben a sportágban kezdte, fiatalon átképezte magát. Bár úszni senki sem látta – a városi legenda szerint nem is tudott – a már-már kegyetlen edzésmódszerek és a szigorú pedagógia meghozta gyümölcsét. 1980 és 1996 között, számtalan Világ- és Európa bajnoki mellett, nyolc olimpiai aranyérmes nyertek úszói (Wladár, Szabó, Rózsa, Darnyi, Czene). Szövetségi kapitánysága idején további hat aranyérem született. Visszavonulását követően többen többféleképpen emlékeztek az „úszó pápára”, ám a 2004-es olimpia alatt a család nélküli magányban még elégtételt érezhetett az őt ért támadásokért. Sokak bizalmatlansága ellenére ugyanis a mindössze 15 esztendő Gyurta Dániel, az ő jóslatának megfelelően, felállt az athéni dobogó második fokára 200 méteres mellúszásban.

7. Utószó

Korábban nem született olyan sporttörténeti tanulmány, melynek célközönsége a középiskolás korosztály lett volna. Éppen ezért munkatankönyvünkben igyekeztünk e célnak megfelelő mennyiséggel és szerkesztési minőséggel szolgálni. Nem kívántuk a túlrészletezés hibájába esni, ugyanakkor igyekeztünk olyan átfogó képet adni az egyetemes és magyar sporttörténetről, melyet nemcsak a versenysportolóknak, hanem minden magyar fiatalnak illik ismerni.

A sportolóktól a társadalom teljes joggal várja el, hogy példát mutassanak a sportpályákon kívül is. A példamutató életvitelhez viszont elengedhetetlen a példakövető magatartás. Minden bizonnyal a fiatal sportolók számára léteznek olyan példaképek, legyen

az edző, sporttárs, vagy akár külföldi sportcsillag, akikre felnézhetnek. Könyvünkkel elsősorban a sportiskolák tanulói számára próbáltunk meg ezen sportemberi példaképek számát növelni.

Az igazi sportemberek közül csak azok váltak örökre egy-egy nemzet, vagy a világ hőseivé, akik tudatosan küzdöttek végig sportkarrierjüket és tudatosan éltek a sporton kívüli életüket is. A tudatos életvitelhez és példamutatáshoz viszont elengedhetetlen a sport múltjának ismerete. Csak a sporttörténet átfogó ismeretével értheti meg igazán a sportoló, miért is fontos a társadalom számára az aktív és az inaktív sport. Amennyire örök érvényű a mondás: „A történelem az élet tanítómestere”. – Legalább annyira igaz ez a sportra is. A sporttörténet a sportemberi élet tanítómestere. Csak azt a sportolót tiszteli az utókor igazán, aki tisztességes eszközökkel, a szabályok és a versenytársak legmesszebb menőikig való tiszteletben tartásával éri el sikereit.

Amennyiben a fenti szemléletből a kedves olvasó csak egy picit is átvesz és/vagy megért, akkor nem volt hiábavaló e könyv elolvasása.

8. A közoktatási típusú sportiskolai kerettantervben szereplő ajánlott követelmények érettségi tételek formájában

Érettségi „A” tételek:

1. Az ókor testkultúrája. Az ókori olümpiai játékok.
2. A modern sport kialakulása. Az olümpiai eszme.
3. Az újkori olümpiai játékok története.
4. Magyarok az újkori olümpiai játékokon.

Érettségi „B” tételek:

1. Sporttörténeti alapfogalmak.
2. Az olimpiai eszme legjelesebb hazai és nemzetközi képviselői.
3. Az újkori olimpiai játékok legkiemelkedőbb sportolói, sportteljesítményei.
4. Az újkori olimpiai játékok legkiemelkedőbb magyar sportolói, sportteljesítményei.

Bibliográfia

Földes Éva – Kun László – Kutassi László: *A magyar testnevelés és sport története*. 3. kiadás. Budapest, Sport, 1989.

Kun László: *Egyetemes testnevelés- és sporttörténet*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.

Rózsáligeti László: *Magyarok az olimpián I. 1896–1936.* Budapest, SZAC DSE nyomda, 1992.

Klebelsberg Éva (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete*, Gróf Klebelsberg Kuno alapítvány füzetek 1. szám. Budapest, 1994.

Zombori István (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete.* Szeged, 1995.

Husztai József: *Gróf Klebelsberg Kunó életműve.* Budapest, Franklin, 1942.

Ladányi Andor: *Klebelsberg felsőoktatási politikája.* Budapest, Argumentum, 2000.

Mező Ferenc: *Az Olympiai Játékok története.* Budapest, 1929.

www.mob.hu